په ملائکو او
قضاء و قدر باندي ایمان

معنی،
دلایل
او غوښتني ئې

حکمتیار

بسم الله الرحمن الرحيم

د ناشر مقدمه

د الله تعالی د پېرزوینو ممنون یو چي موږ ته ئې د یوه بل ښکلي کتاب د خپرولو توفیق راکړ، دا کتاب د هغو درسونو د لړۍ یوه برخه ده چي د اردوی سپاهیان رضاکار اسلام (اسرا) په تربیتي غونډو کي ورور حکمتیار رضاکارانو ته درلودل او په ۱۳۶۹هـ ش کال کي د کتاب په بڼې کي ترتیب او چاپ شوی، بیا د ځینو عربو ورونو په غوښتنه، په عربي ترجمه او په کافي شمېر کي خپور شوی، دا کتاب په ملائکو او قضاء او قدر د ایمان معنی او غوښتني ښېږي او هغه دلایل وړاندي کوي چي په دې اړه په قرآن کي راغلي. د دې درسونو دا لړۍ د لاندي پنځو کتابونو په بڼې کي خپره شوې:

۱. په الله تعالی ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.
۲. په آخرت ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.
۳. په پیغمبرانو ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.
۴. په کتابونو ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.

۵. په ملائکو او قضاء او قدر ایمان، معنی، دلایل او غوښتني ئې.

د دغو اساسي مسایلو اهمیت ته په پام سره مو دا غوره وګڼله چي یو ځل بیا ئې خپل خدای پال او په دین مین ولس ته وړاندي کړو، هغو باایمانه ځوانانو ته چي د غربي استعمار د فکري یرغل په ضد ئې د مبارزې سنګر تود ساتلی او غواړي د ایمان په حقیقت پوه شي، نورو ته ئې وښيي، خپل فردي او اجتماعي ژوند د ایمان په رڼا کي او د خپل رب د لارښوونو مطابق تنظیم کړي، او په آزاد او خپلواک افغانستان کي د اسلام پرتمین بیرغ رپانده وګوري، د دې کتابونو د ژوري او دقیقي مطالعې بلنه ورکوو، دعاء کوو چي الله تعالی موږ په دنیا او آخرت کي د هغو توریالیو مبارزینو په صف کي محسوب کړي چي له الله تعالی پرته بل چا ته سر نه ټیټوي، له بل چا طمعه او وېره نه لري، د خپل رب رضا لټوي او دې سپېڅلي هدف ته د رسېدو په لار کي هري قرباني ته چمتو دي.

اللهم اهدنا الصراط المستقیم

بسم الله الرحمن الرحیم

په ملائکو ایمان

الله جل شأنه په داسي حال کي چي په هر کار قادر او د بل له مرستي بې نیازه دئ، په ټول عالم کي د ده حکم نافذ او د دې عالم په اداره او تنظیم کي له شریک او مرستندوی مستغني دئ، خو د دې عالم د چارو د سمبالولو لپاره د ملائکو په نامه داسي لښکري لري چي له ځنډ نه پرته، طوعاً او کرهاً، د الله جل شأنه احکام او اوامر پلي کوي، تل د ده په عبادت بوختي دي او له الهي احکامو نه سرغړونه ورته ممکنه نه ده.

هر څه چي په دې عالم کي تر سره کېږي، د الله په اراده او له ثابتو الهي سننو سره سم او د هغو ځواکونو او ذواتو په ذریعه ترسره کېږي چي د سرته رسولو لپاره ئې مامور شوي، په دې عالم کي هیڅ پېښه، هیڅ حرکت او خوځښت، نه تصادفي دئ او نه په خپل سر، هر څه د ملائکو په ذریعه او د الله جل شأنه له اوامرو سره سم ترسره کېږي.

دا فرشتې لکه څنګه چي ځیني ګمان کوي مجرد، بې هویته او بې هیکله ځواکونه نه دي چي خارجي وجود و نه لري؛ بلکي وجود لري، له نوره پیدا شوي، هري ډلي ته ئې خاصي دندي سپارل شوې، په خپله

خوځېږي، د آسمان او زمکي ترمنځ تګ راتګ کوي، هر هغه څه خوځووي چي دوی وربانديي مأمور شوي.

که شیطان د انسان د بې لاري کولو لوړه کړې او د انسان د بې لاريتوب او سقوط په لټه کي دئ او هغه ته د الله په لاره کي، ښي او کيڼ لوري ته په کمین کي ناست، فساد او انحراف ته ئې بلي، ده ته د یأس او نااميدی تلقين کوي، غواړي د ده نشاط، تحرک، شور او شوق ختم کړي، په ده کي وېره، حزن او اضطراب راپيدا کړي او په دې ترتيب غواړي د ده ټول استعدادونه او ځواکونه راکد پاته شي، له کاره ولوېږي او د الله په لوري د تلو عزم او توان له لاسه ورکړي، خو ملائکي د شيطان برعکس، انسان ته زېری ورکوي، هغه په سمه لار تلو ته هڅوي، ښېګڼو ته ئې بلي، هغه ته د خوف، وېري، انديښنې او اضطراب په ځای د ډاډ او اطمئنان تلقين کوي، لکه چي قرآن فرمايي:

Ðĝŷæ Â"\G? (qß»)FÕ™$ ßê ª!$ $ŸŠ' (q8$% šú ïÏ%©!$ bÎ)

ÓÉZä ÓÉ$ þŸgøΒ$Î (rãÏ±÷0r& (qçΡt“øts† Ÿwr& (qèù$y‚s? žwr& èπs3Í×¯≈n=yϑø9$#

Ï•Å¡y$'Îr $‹R‰9$Í4quŠs9$'Î Nä.äÏ9Šr& ß\øtΡ ÇÌÈ šc ߊtãqè?

ÇÌÈ bqãã£‰? $B $gŠÏù Nä3s9r Nä3Ý¡àR& þÍ‹yγô±@ $B $gŠÏù Nä3s9r

فصلت: ۳۰-۳۱

يقيناً هغه کسان چي وئې ويل: زموږ پالونکی رب الله دئ، بيا "په دې

خبري" ټينګ پاته شول، په دوی باندي فرشتې را کوزېږي "له دې زېري سره چي" مه ويرېږئ، مه غمجن کېږئ او په هغه جنت خوشحاله اوسئ چي و عده ئې درکول کېده، موږ د دنيا په ژوند او په آخرت کي ستاسو دوستان يو او تاسو ته به په هغه کي هر هغه څه وي چي ستاسو نفسونه ئې خوښوي او تاسو ته به په هغه کي هر هغه څه وي چي غواړئ ئې.

قرآن فرمايي چي د انسان روح د فرشتو په لاس قبض کېږي او د هغه مرګ تصادفي او په خپل سر نه دی.

ŏăĥ 4ĵ Ĉè ŏăĨ ŸĴã “ĭ%$ Ňöĵ% ăz=B Ňă9@qGƒ @è

Ç‼È šc qã_ëè السجده: ۱۱

(ورته) ووايه: د مرګ هغه فرشته ستاسو روح قبض کوي چي پر تاسو ګمارل شوې، بيا د خپل رب په لوري بېرته ګرځول کېږئ.

د مرګ په کار ګمارل شوې فرشتې به د روح د قبضولو په دوران کي د نېک او بد انسان ترمنځ تفکيک کوي او له هر يوه سره به د دوی معامله بېله وي. چا چي په خپل ژوند کي د منافقت لار غوره کړې، ظاهر ئې يو رنګ او باطن ئې بل رنګ، د مسلمانانو په وړاندي په يوه څېره او په خفا کي په بله څېره، د کافرانو په ډله کي کافر او د مسلمانانو په ډله کي مسلمان وي، فرشتې به د دوی د روح اخيستلو په وخت کي دوی په شا او مخ وهي.

Ìè•»/šr óßdqã ã šc qÛÖ ƒ è3Í»=J$Ðg@q? #Œ} #øù

ÇÈ محمد:۲۷

نوښنگه به وي چي فرشتې د دوی روح قبضوي، په داسي حاتل کي چي پر مخ او شا ئې وهي.

هغه کسان چي په قدير خدای د ايمان له دعوی سره سره، د ضعف او ناتوانۍ احساس کوي، ذلت او اسارت ته غاړه ږدي او د دې په ځای چي د خپلې آزادۍ لپاره هجرت وکړي او په بل ځای کي د سرلوړي او آزاد ژوند د تر لاسه کولو هڅه وکړي، د سپکاوي او ذلت ژوند غوره کوي او دښمن ته د اسارت سرټيټوي، کله چي ملائکي د داسي کسانو روح قبضوي، د دوی د دې استدلال په ځواب کي چي د ضعف او ناتوانۍ په وجه ئې هجرت ونکړ، داسي وايي: آيا د الله زمکه پراخه نه وه چي هجرت مو کړی وی؟

{q$% ÆZä NŠÏ {q$% ÐÍÅ ãR& þÜÏ$ß è3Í»=J$Ã@q? ûïÏ%$!$}

ϵŠÅr «! $Ú ô'ä ôã? Ï9& {q$% ÇÚ öF $'Î ûüÏÿèôÒGó¡ $Zä

ÇÈ #ŽÅ ÁB ôNä$™r ãg_ ÎgrùB 7Í»9ré'Ü $kŽÏù {rãÅ_$kç

النساء:۹۷

بې شکه هغه کسان چي ملائکي ئې روح قبضوي، په داسي حال کي چي

دوی پر خپلو ځانونو ظلم کوونکي وي، ورته وايي به: تاسي په څه حالت کي وئ؟ وايي: مونږ په زمکه کي کمزوري او مستضعف وو، ورته وبه وايي: آیا د الله زمکه پراخه نه وه چي هجرت مو په کي کړی وی؟ نو دوی همغه دي چي میشت ځای ئې دوزخ دئ او د ورګرځېدو څومره بد ځای.

دلته د هغو کسانو په هکله بحث شوی چي د هجرت له فرض کېدو وروسته ئې له هجرت نه ډډه کړې، په دارالحرب کي پاته شوي، څه عذر ئې نه وو، هسي د الله لپاره له خپل کور، کلي نه وتل او له خپل مال، دولت نه لاس اخیستل ورته ګران وو، د دوی په هکله لاندي وضاحتونه شوي:

- دوی پر خپل ځان ظلم کوي او خپله دنیا او آخرت تباه کوي.
- د مرګ په وخت کي به ئې ملائکي دا بهانه د منلو وړ نه ګڼي چي وايي: مجبور او ناتوانه وو.
- ملائکي به ورته وايي: آیا د الله دا پراخه زمکه دومره دربندي تنګه شوې وه چي د هجرت لپاره مو کوم ځای نه شو موندلی تر څو له خپل دین او ایمان سره هلته تللي وی او د کفر له سلطې نه مو ځان آزاد کړی وی؟!
- د دوی میشت ځای دوزخ دئ.

د فرشتو بېل بېل ټولګي او اصناف دي، هر ټولګي ته بېله بېله دنده سپارل شوې او د خپلي مشخصي وظیفې او دندي پوره علم او پوهه ورکړی شوې. د انسان په نسبت د دوی پوهه محدوده ده، دوی ته د انسان په څېر د داسي جامع پوهي د تر لاسه کولو استعداد نه دی ورکړی شوی چي هر څه پېژندی او په هر څه پوهېدی شي، بلکي د خپلي مشخصي دندي

محدود علم ورکړی شوی، قرآن عظیم الشأن په دې هکله فرمايي:

’Îqãã® A$)ù þ3Í¨=J$$’?ã NåÂ •ä $é$g=ä ä$ÿôR{ $PŠ#ä N=ær

Nü ¨ Ÿ 7 Ÿ»s ô$ (q$% ÇÌÈ ûüÏ%‰» ¹ ÞÇ ä bÎ ä wàd ä$JŒ'Î

ÇÌÈ ÞŠÅtø$ã îè$$M R& 7 RÎ $ŸFô=ã $B žw Î $Z9 البقرة: ۳۱-۳۲

او آدم ته ئې نومونه ورزده کړل، ټول ئې، بیا ئې ملائکو ته وړاندي کړل، نو وئې ویل: د دغو پر نومونو مي خبر کړئ؛ که رښتیني یاست.
وئې ویل: پاکي ده تا لره، مونږ له هغه پرته چي تا راښودلي هیڅ علم نه لرو، ته خو بې شکه چي ښه پوه او ښه د حکمت خاوند یې.
له دې آیت نه څو مهم مطالب تر لاسه کولی شو.

الله جل شأنه آدم علیه السلام او د ده نسل ته په ملائکو باندي دا فضیلت ورکړی چي علم ئې تر فرشتو جامع دئ، د هرڅه د پېژندلو او هغه ته د خاص نوم ورکولو استعداد په کي ایښودل شوی، خو ملائکي داسي دي چي هر صنف ئې د خپل خاص کار په اړه علم لري او د نورو شیانو په هکله نه پوهېږي، هر څه پېژندل او بیا هغه ته خاص نوم ورکول د انسان ځانګړتیا ده، دا خصوصیت په بل هیڅ مخلوق کي نشته، د زمکي د خلافت لپاره همداسي یوه مخلوق ته ضرورت وو، ملائکو دا کار نه شو کولی. متأسفانه ځیني داسي ګمان کوي چي ملائکو غوښتل د زمکي خلافت د دوی په واک کي وي او بل چا ته ورنکړی شي، الله غوښتل دوی په دې

ملامت کړي او ورته ثابته کړي چي ترتاسو آدم علیه السلام د دې مقام لپاره وړ دئ، نو آدم علیه السلام ته په غوږ کي وویل شو چي د دې او هغه شیانو نومونه څه دي، بیا د همدغو شیانو د نومونو په اړه له ده او ملائکو نه امتحان واخیستل شو، ملائکي ناکامه او دی بریالی شو. حال دا چي نه دا کار د امتحان اخیستو لپاره ترسره شوی، نه ملائکي داسي دي چي د الله له حکم نه مخالفت وکړي او د ځان لپاره کومه دنده وغواړي او نه په داسي امتحان سره د آدم علیه السلام وړتیا ثابتېدی شي. دا له اسرائیلي روایاتو نه اخیستل شوي آراء دي، په دې کي هم الله تعالی ته د عدل او عقل خلاف کارونه منسوب شوي او هم ملائکو ته د گناه کارونه؟ الله تعالی خو نه د عدل خلاف کار کوي او نه د عقل، دا تأویل هم د عدل منافي دئ هم د مشاهدې، داسي امتحان چي په هغه کي یوه ته نقل ورکړی شي، د عدالت منافي امتحان دئ او مونږ په مشاهدې سره گورو چي آدم علیه السلام او اولاد ته ئې د ټولو شیانو نومونه نه دي ښودل شوي، په څو دلایلو:

- که ده ته نومونه ورښودل شوي وی نو باید ترقیامته د ده په ټول اولاد کي همدا نومونه پاته وی، د ده عرب او عجم زامنو باید ورته نومونه کارولی او د ټولو ژبه یوه وی. خو عملاً گورو چي نه ژبه یوه ده او نه نومونه. دا دوی ولي د قرآن د آیتونو داسي تعبیرات کوي چي د مشاهدې خلاف دي، آدم علیه السلام ته به نومونه همغسي ښودل شوي وي لکه د ده اولاد ته چي ئې ښیي، د آدم علیه السلام قصه خو د دې لپاره راوړي چي د ده اولاد ته وښیي چي پر تاسو مي دا او دا نعمتونه پېرزو کړي، تاسو ته

مي پر ټولو مخلوقاتو فضیلت درکړ، پر ملائکو هم، د هر څه پېژندل او خاص نوم ورته وضع کول ستاسو هغه ځانګړتیا ده چي هیڅ مخلوق ته نه ده ورکړی شوې، په کوم ترتیب چي الله تعالی د آدم علیه السلام اولاد ته نومونه ښیي همداسي ئې آدم علیه السلام ته ښودلي، د آدم علیه السلام هر لمسی چي پیدا شي نو هر څه ته لاس اچوي، یوه خوا بله خوا ئې ګوري، نوم ورته ږدي، مور، پلار، ډوډۍ او اوبو ته له خپلي خوا نومونه ږدي، په سر کي خوراک او څښاک په ژړا غواړي، چي لږ لوی شي خپلو ضروري شیانو ته داسي وړوکي وړوکي نومونه کېږدي چي خپله مور وربانديي پوهولی شي، که ئې مور پلار خپله ژبه وربانديي تحمیل نه کړي نو ځان ته به نوې ژبه او نومونه غوره کړي، آدم علیه السلام ته د نومونو د ښودلو معنی دا ده، نه هغه چي په اسرائیلي روایاتو کي راغلې.

- د ټولو شیانو علم له الله پرته هیچا ته ممکن نه دئ، آدم علیه السلام او اولاد ئې دا توان نه لري چي د ټولو شیانو نومونه زده او حفظ کړی شي، حافظه ئې دومره ظرفیت نه لري.

- دا خبره مو باید تل په پام کي وي چي قرآن د حق او باطل د پېژندو لپاره وروستی معیار او ملاک دئ، هره اختلافي خبره باید قرآن ته محول شي او یوازي هغه خبره حق وګڼو چي له قرآن سره موافق وي، روایت به د قرآن په تله تلو، نه دا چي د قرآن آیت د روایت لپاره تأویل کړو! دا خو هغه کار دئ چي اهل کتابو وکړ او په نتیجه کي ئې د الله کتاب شا ته وغورځاوو، په روایاتو پسې ولاړل او په اختلافاتو اخته شول، حاشا و کلا

چي صحابه دي هغه خبره وکړي چي قرآن نه وي کړې، صحابه خو د قرآن لومړي زده کوونکي او حاملان وو، تر هرچا ښه وربانديي پوه شوي وو، له هغه چا ئې مخامخ اورېدلی وو چي دا قرآن ورباندي نازل شوی وو، څنګه به هغوی د قرآن خلاف خبره کوي؟ که کله له داسي روايت سره مخامخ کېږو چي له قرآن سره اړخ نه لګوي نو د دې په ځای چي د قرآن آيتونه د روايت لپاره تأويل کړو بايد ووايو چي يا راوي اشتباه کړی او يا مروي عنه د اهل کتابو خبره کوله او اورېدونکي ګمان کړی چي دا د ده خپله خبره او رأيه ده او نورو ته ئې د ده د خبري په توګه انتقال کړې. په رواياتو کي بې شمېره داسي روايات شته چي په اصل کي د اهل کتابو روايات دي خو صحابه وو ته منسوب شوي.

- د (علم آدم الاسماء كلها) تفسير بايد تر هر څه د مخه په خپله په قرآن کي ولټوو او وګورو چي (علَّم) په کومه معنی راغلی؟ قرآن مونږ ته د دې وضاحت کړی، د قرآن په رڼا کي په دې پوهېدل آسانه دي چي آدم عليه السلام ته د اسماوو تعليم او ښوونه داسي ده لکه چي د ده اولاد ته د بيان د تعليم په اړه ئې فرمايلی: (علمه البيان: خبرې کول ئې وروښودل). الله تعالی انسان ته د وينا استعداد ورکړی، دا ښوونه داسي نه ده چي د پيداينښت له لومړي ورځې خبري کولی شي، بلکي ورو ورو ئې زده کړي، همدا راز ئې د ټولو شيانو د پېژندو او هر يوه ته د خاص نوم ورکولو استعداد ورکړی.

آدم عليه السلام په دې خاطر په زمکه کي د خلافت لپاره تر فرشتو

غوره دئ چې ده ته تر فرشتو د جامع علم او پوهې استعداد ورکړی شوی، چې له هر څه سره مخامخ شي نو د تفحص او تجسس حس ئې وهڅوي، د هغه پلټنه کوي، د هغه د پېژندلو هڅه کوي او په خصوصیاتو ئې له پوهېدو وروسته هغه ته مناسب نوم غوره کوي.

د انسان ټوله پوهه او علم د نومونو او اسماوو مجموعه ده، خو ګورو چې د نومونو غوره کول د انسان کار دئ، هغه په خپله د یوه شي له پېژندلو او جوړولو نه وروسته هغه ته مناسب نوم غوره کوي، همدا وجه ده چې په مختلفو قومونو کې د اشیاوو نومونه بېل بېل دي. که دا نومونه الهامي وی باید د آدم علیه السلام په اولاد کې ثابت پاته شوي او له یوې پېړۍ بلې ته انتقال شوي وی.

له بلې خوا د انسان د حافظې ظرفیت محدود دئ، یو معین شمېر الفاظ حفظ کولی شي، د ټول عالم د ټولو شیانو نومونه د ده په محدودې حافظې کې نه ځائېږي، داسې جامع او کلي علم یوازې له علیم الله سره دئ، نو آدم علیه السلام ته هر څه د نوم ښودلو معنی دا ده چې آدم علیه السلام ته ئې د هر څه د پېژندلو او په مناسب نوم د هغه د نومولو استعداد ورکړ، په زمکه کې د خلافت لپاره همدا استعداد ضروري دئ، فرشتو ته دا استعداد نه دی ورکړی شوی، د هغوی علم محدود دئ، هره ډله ئې یوازې د خپلې مشخصې دندې په هکله علم او پوهه لري.

د فرشتو په نسبت دا غوره والی یوازې آدم علیه السلام ت مختص نه دئ بلکې د ده د ټول نسل لپاره دئ، دا ځکه چې د زمکې خلافت ده او د

ده اولاد ته ورکړی شوی، باید دا استعداد د ده په ټول نسل کي هم موجود وي.

فرشتو ته امر شوی چي آدم علیه السلام ته سجده وکړي، په دې هکله د مفسرینو ترمنځ پوره اختلاف شته چي آیا دا سجده د تعظیم سجده وه که د شکر، آدم علیه السلام ته وه او که د آدم علیه السلام په لوري او الله تعالی ته. غوره رأیه دا ده چي فرشتې د آدم علیه السلام په وړاندي په انقیاد او منني مکلف شوې، کېدی شي د دې انقیاد د اظهار لپاره ئې کوم خاص حرکت هم ترسره کړی وي، لکه د لمر، ستورو او ونو له سجدې نه چی مراد کامل انقیاد او مننه ده، نه د انسان په شان تندی پر زمکه اېښودل، دا ځکه چي دوی د انسان په شان نه دي چي ملا او زنګون ولري، کوپ شي او تندی پر زمکه کېږدي. د آدم علیه السلام په وړاندي د فرشتو له انقیاد سره، د زمکي او آسمانونو هر څه انسان ته مسخر شول، دا ځکه چي ملائکي د دې عالم د چارو سمبالوونکې دي، د دوی له انقیاد سره به هر څه د انسان په وړاندي منقاد او مسخر وي، لکه چي قرآن فرمایي:

’Î bÎ ŋzB $È‹Ïd Çú öF $’Î $Br ÏN°q»J¡¡ 9$ ’Î $B /ä3 9 •¤ ™r

ÇÊÌÈ šc rã©3x G tƒ 5Qöq)j9 M»tƒUy š• Ï9ºŒ الجاثیه:۱۳

او تاسو ته مو ټول هغه څه چي په آسمانونو کي دي او هغه څه چي په زمکه کي دي مسخر کړل، یقیناً په دې کي هغه قوم ته نښي دي چي فکر

کوي.

د زمکي او آسمانونو هر څه به په هغه صورت کي انسان ته مسخر وي چي سمبالوونکې فرشتې ئې انسان ته منقادي وي، له دې نه معلومېږي چي دا د آدم علیه السلام په وړاندي د فرشتو انقیاد یوازي د ده لپاره نه وو بلکي د ده د اولاد لپاره هم وو.

موږ عملاً ګورو چي د کوم کار اراده کوو، که له زمکي ډبره را پورته کوو، له وني نه مېوه را شکوو، له ډبرو اوسپنه راوباسو او موټرې او جهازونه ترې جوړوو، زموږ په ټولو کړو وړو کي فرشتې زموږ له ارادې سره سم خوځېږي او په دې ترتیب موږ ته د هغه کار د تر سره کولو توفیق را په برخه کېږي چي د کولو اراده ئې کوو، که داسي نه وی نو انسان به د جماداتو په څېر وو او په خپله خوښه به ئې د کوم کار د کولو توان او قدرت نه درلود.

انسان ته داسي فرشتې ټاکل شوې چي د ده څارنه کوي، هره خبره او هر عمل ئې لیکي، دا فرشتې هره دوشنبه او پنجشنبه لیکل شوي عمل پاڼې پورته وړي، او ځای ئې نوري فرشتې نیسي. فرشتې د الله په عبادت کي لګیا وي، د الله اوامر ترسره کوي، د ده ستاینه کوي او مؤمنانو ته له الله نه بخښنه او مغفرت غواړي، لکه چي قرآن فرمایي:

ÚÏ ÿ‰ðtž bqßÎïÇ ¼çóm ôBr ¸ éBß bqèÜðt ûïÿ‰$

@à2 MèÅr $Z/‘ (qãB#ä ûï½ë brãÿóGó„r ¾ïhÎ bqãBsãr

Nûgïr 7=‹Î™ (qã7?$r (qç/$? ûï½ë öÿôÙù $Vüär pZJôm§ öó«

ÇÐÈ ËLÅgpgø:$> #‹ã   غافر:۷

هغه چي عرش حمل کوي او د هغه شا و خوا کي دي، د خپل رب د ستاینې تسبیح وايي او په هغه ایمان لري او هغو کسانو ته بخښنه غواړي چي ایمان ئې راوړی، (وايي) اې زموږ ربه! په پېرزویني او پوهې سره هر څه ته رسېدلی يې (هر څه دي په خپل رحمت او علم سره احتواء کړي)، نو هغو کسانو ته بخښنه وکړه چي توبه ئې وکړه او ستا د لاري متابعت ئې وکړ او د دوزخ له عذابه ئې وساته.

په فرشتو د ايمان غوښتني

څوک چي په دې حقيقت ايمان لري چي په دې عالم کي هر څه د الله په اراده او د الهي سننو سره سم او د هغو فرشتو په لاس ترسره کېږي چي د الله له لوري ورباندي گمارل شوي، هغه به نه يوازي دا چي په هيڅ حالت کي د يوازيتوب احساس نه کوي بلکي د الله په معيت به ډاډه وي او باور به لري چي الله به ئې په خپلو نامرئي لښکرو تأييد کوي، لکه چي قرآن د بدر د جگړې په ارتباط فرمايي:

brãâô@ bä-ºè9 ©$(qà)?$ù ×ë& bçR&r 9ô7Î ª! $Na ǎ Ç R ô)9r

ÏpW»=WÎ Nä3š bäß‰Ü ãb& bä3šÿõ3f `9& šú üÏBsÛJ9$# Aqà)? ø Ç Ê Ì È

Näqè?ù'tƒr (qà)G?r (rçŽÉ9óÁ? b) #’n?t/ ÇÊËÍÈ ûüÏ9”\ãB pbÍ×=J9$# `ÏiB 7#»9#ä

pbÍ×=J9$# `ÏiB 7#»9#ä pÏ¡ôJyz Nä3š bä3š‰ôJãƒ #x‹»d öNÏdÍ‘öqù `ÏiB

ÇÊÎÈ ûüÏBÈhq¡ãB

آل عمران:۱۲۳-۱۲۵

او يقيناً چي الله په بدر کي تاسو ته نصرت او بريا درکړه په داسي حال کي چي تاسو کمزوري وئ، نو له الله نه ووېرېږئ تر څو مو شکر کړی وي.

کله چي تا مؤمنانو ته ويل: آيا دا درته کافي نه ده چي ستاسو رب مو په دريو زرو رالېږل شويو ملائکو مرسته وکړي؟

هوکې! که صبر او تقوی وکړئ او دوی په همدې شور ځوږ درباندي راشي، نو ستاسو رب به مو په پنځو زرو نښانمنو ملائکو مرسته وکړي.

يعني د صبر او تقوا په نتيجه کي به الله تعالی د دښمن له شمېر سره برابرې فرشتې ستاسو مرستي ته رالېږي، که د دښمن فوځ درې زره وي، نو الله به ستاسو مرستي ته درې زره ملائکي راولېږي، که پنځه زره شو، پنځه زره به راولېږي، که هغوی له شور ځوږ او مستۍ سره او ناڅاپي پر تاسو بريد وکړي الله تعالی به هم ځانګړې ملائکي له خپلو خاصو نښانونو سره راولېږي، مه د دوی له شمېر نه وېره ولرئ او مه ئې له ظاهري شان شوکت نه.

همدا را فرمايي:

(qãB#ä šú ï%$(qçû NšèB ’Îû ï3Í»=J$s’<Î 7 ‘ ÓÇqãã)

É$Ÿã F$-qù (qçôÑ$ =ã”9$(rãÿ. šú ï%$É qè ’Î ’Åæ™

¼ãqß‘r ©$(q%$© Ng’Î š• ï‰ ÇÈ 5$Z/ @à2 Nãå]B (qçôÑ$r

ÇÌÈ É$)ìèt$ %/ï‰© ©$ c îù ¼ãqß‘r ©$ Èï$±ç `Br

ÇÍÈ Í $Z9$> # ‹ ã ` ƒÌÿ» 3ü žc &r ççèrä ù Ná6 ÏŒ

الانفال:۱۲

هغه وخت چې ستا رب فرشتو ته وحي کوله چې زه درسره یم، نو هغه کسان ثابت قدمه کړئ چې ایمان ئې راوړی، ژر به د هغو خلکو په زړه کې وېره واچوم چې کافران شوي، نو سرونه ئې ووهئ او هر هر بند ئې ترې ووهئ.

دا د دې لپاره چې له الله او د ده له رسول سره ئې مخالفت وکړ او څوک چې له الله او رسول سره ئې مخالفت وکړي نو یقیناً چې الله سخت عذاب ورکوونکی دئ.

همدا دئ نو وئې څکئ او دا چې کافرانو لره د اور عذاب دئ.

د دې مبارکو آیتونو اساسي لارښووني دا دي:

- الله تعالی د بدر په جګړي کې ملائکو ته امر وکړ چې زه درسره یم، درومئ د مؤمنانو قدمونه ټینګ او عزم ئې مضبوط کړئ او په دوی کې صبر او استقامت راپیدا کړئ.
- مؤمنان دې ډاډه وي چې الله تعالی به حتماً د کافرانو په زړونو کې وېره او خوف اچوي، د هري نښتي پایله د جنګیالیو په وېري او زړه ورتیا پوري تړلې ده، هغه لوری به بریا ترلاسه کوي چې په ډاډه او مطمئن زړه سره د دښمن مقابله کوي او هغه لوری به له ماتې سره مخامخ کېږي چې وېره ئې په زړه کې راولاړه شوې.
- مؤمنانو ته ویل شوي چې د جګړي په مهال خپله ټوله توجه دې خوا

ته واړوئ چي د دښمنانو سرونه قلم کړئ او بندونه ئې قطعه کړئ.

- دا د دوی د هغه مخالفت سزا ده چي له خپل رب او د ده له پیغمبر سره ئې کړی، شدید العقاب رب به دوی ته ستاسو په لاس همدا سزا ورکوي.
- دا په دنیا کي د دوی پایله ده او په آخرت کي ئې ځای د دوزخ اور دئ.

ځینو مفسرینو هغو روایاتو ته اعتبار ورکړی چي وایي: فرشتو د بدر په جګړي کي مخامخ او عملاً برخه اخیستې ده او د کافرانو د سرونو او بندونو په وهلو کي ئې ونډه درلوده، ځینو نورو ویلي چي دوی دا کار د مجاهدینو په لاس کړی، خو ځینو نورو دا روایات د اعتناء وړ نه دي ګڼلي، ځکه چي نه د آیت الفاظ دا مفهوم افاده کوي او نه دا د الله تعالی سنت دئ چي د فرشتو په ذریعه د کافرانو مقابله وکړي، د قرآن د وینا له مخي فرشتې د عذاب نازلولو لپاره ګمارل کېږي، نه د دې لپاره چي د مجاهدینو په څنګ کي له کافرانو سره وجنګېږي، که داسي وی نو یوه فرشته د ټولي نړي د کافرانو د مقابلې لپاره کفایت کوي.

آیت په صراحت سره وایي چي د فرشتو دنده یوازي دا وه چي د مؤمنانو زړونه مضبوط او قدمونه ټینګ کړي. د الله تعالی سنت دا دئ چي کافرانو ته د مجاهدینو په لاس سزا ورکوي.

همدا راز فرمایي:

A“R&r šú üŽBÏ3$ ’?ãr ¾ÏÎqß‘ 4?ã ¼çG^‹Å™ ª! $A“R& $è

ãÏ“_ š• ÏŒr (rãÿ. šú ï‰$ > ¤ãr $d÷•? Ó©#Ÿqã_

Ç ÈÌ ûïÍÿ»3$ التوبه:۲۶

بیا الله خپله ډاډبینه په خپل استازي او په مؤمنانو نازله کړه او هغه فوځونه ئې راولېږل چې تاسو نه لیدل او هغه کسان ئې تعذیب کړل چې کافران شوي وو او همدا د کافرانو سزا ده.

د احزابو د جګړې په ارتباط فرمايي:

Ÿqã_ ãÏ2ã! ` ©) öNä3ø‹n=tæ «! $# pJ÷èÏR (rãä.ŒÏ$# (qãZtB#ä ûïÏ%©!$# $pkš‰r'¯»t

bqè=yJ÷ès? $yJÎ/ ª! $# b%Ÿ2ur 4 $ydr•?s? N©9 #Y‰qãZã_ur $\t†Í‘ öNÍkŽö n=tæ $uZù=y™ö‘r'sù

Ç ÒÈ #·ŽÅÁt/ الاحزاب:۹

اې مؤمنانو! د الله هغه پېرزوینه درپه یاد کړئ چې کله د دښمن فوځونه تاسو ته راورسېدل نو په دوی مو سیلۍ او هغه فوځونه راولېږل چې تاسو نه لیدل او الله په هغه څه چې تاسوئې کوئ بصیر دئ.

دا آیت د احزابو هغي سختي نښتي ته ګوته نیسي چې د مسلمانانو په ضد ټول مخالفین یو ځای شوي وو، د قریشو تر مشرۍ لاندي پر مدینې د پرېکنده برید لپاره خوځېدلي وو، غوښتل ئې له مسلمانانو سره خپله

ستونزه د تل لپاره حل کړي، مدینه دا د اسلام ستر او یوازنی مرکز ونیسي، مسلمانان ترې وشړي او داسي څوک پرې مسلط کړي چي د دوی خوښ او د اسلام په ضد د دوی ملګري وي، یهودانو او منافقینو هم دوی ته په جنګ کي د ملګرتیا ډاډ ورکړی وو، د عربو په تاریخ کي تر ټولو ستر فوځ د برید لپاره چمتو شوی وو، مسلمانانو د مخامخ مقابلې توان په ځان کي نه لیدو، د یوه خندق په کیندولو سره ئې غوښتل د دوی مخه ونیسي، د اضطراب او پرېښانۍ حالت ئې داسي وو چي د ځینو زړونه پوړېدل، ځیني د الله تعالی د وعدو په اړه شکمن شول، ځینو تمنا کوله چي کاش په مدینه کي نه وی، ځینو د نفاق لاره غوره کړه او دښمن ته ئې د دوستۍ پیغامونه لېږل، الله تعالی دغه ستر فوځ په خپلو غیبي لښکرو مات کړ، سخته سیلۍ ئې پر دښمن مسلطه کړه، داسي چي آسونه او اوښان ئې تښتېدل، خیمې ئې ړنګي شوې، دیګونه ئې نسکور شول، له تېښتي پرته ئې بله چاره نه موندله، هغه ستر لښکر په څو شېبو کي خور وور شو، کله چي رڼا شوه او مسلمانو د دښمن لوري ته وکتل هیڅوک ئې تر سترګو نشو ډاګ تش او سپېره وموند.

څوک چي په فرشتو ایمان لري او په دې باور وي چي الله تعالی د ده څارنه کوي او فرشتې د ده هره خبره او هر کار لیکي، هغه به په خپلو خبرو او په خپلو کړو وړوکي محتاط وي، د داسي څه له ویلو او کولو به ځان ساتي چي فرشتې ئې د ګناه په توګه د ده په عمل پاڼه کي ثبتوي.

ډېره عجیبه ده چي انسان دي هم په دې باور ولري چي د ده ښي او

چپ اړخ ته داسي حساس او دقيق څارونکي ګمارل شوي چي هره شېبه، په هر حالت او په هر ځای کي د ده هره خبره اوري او د ده هر څه ګوري او هغه ليکي، تر څو ئې په ليکلي توګه خبير او بصير خدای ته وړاندي کړي، هو سره له دې اعتقاده هغه د ګناه جرأت هم کوي!

همدا راز څوک چي له زړه نه په دې حقيقت باور ولري چي پدې عالم کي هر څه د الله تعالی په اراده او د الهي سننو سره سم، د هغو ملائکو په لاس ترسره کېږي چي د ټولو کارونو سمبالول ورته سپارل شوي، هغه به هيڅکله له پېښو او حوادثو مأيوس نشي، که څه هم په ظاهر کي خطرناکي او هيبت ناکي وي او د ده په ضرر، دا ځکه چي هغه په دې ايمان لري چي د دې عالم پېښي نه تصادفي دي او نه په خپل سر، هره پېښه د الله جل شأنه په اراده تر سره کېږي او خامخا د هغه تر شا کوم مصلحت او حکمت مضمر دئ.

په قضاء او قدر ایمان

د قضاء او قدر موضوع یوه له هغو مهمو اعتقادي موضوعاتو څخه ده چي ډېر بحثونه پرې شوي، د علماوو تر منځ ډېر اختلاف پرې راولاړ شوي، دښمنانو ډېر اعتراضات پرې کړي، ډېرو ته تر ټولو پېچلي موضوع برېښېدلې، ځینو په دې اړه داسي څه ویلي چي موضوع ئې د توضیح په ځای مزید پېچلې کړې او خلکو ته ئې سوالونه او شبهات راپیدا کړي، ځینو په دې اړه له بحث کولو ممانعت کړی او ویلي ئې دي چي باید په مجمله توګه ئې ومنو، له ژور او تفصیلي بحث نه ډډه وکړو. مخکي له دې چي تفصیلي بحث ته ننوځو باید ووایو چي په مختصره توګه په قضاء او قدر د ایمان معنی دا ده:

- الله تعالی د هر انسان او هر مخلوق برخلیک له مخکي ټاکلی، دا برخلیک نه بدلېدونکی دئ، هیڅوک او هیڅ څه نشي کولی په دې کي بدلون راولي.
- انسان یوازي هغه څه کولی شي چي الله تعالی ورته مقدر کړي، الله تعالی ئې وغواړي او ده ته ئې د کولو توفیق ورکړي.

- د عالم له پيدايښته تر قيامت پوري چي کومي پېښي رامنځته کېږي، په لوح محفوظ کي ليکل شوې، هره پېښه به په خپل ټاکلي وخت او خپل ثابت ځای کي واقع کېږي.

کم علمه او د سطحي نظر خاوندانو ته په دې خبرو کي اشکال په نظر ورځي، گمان کوي چي د دې عقيدې له مخي بايد انسان داسي بې واکه، محکوم او مجبور مخلوق وگڼو چي په خپله خوښه او اختيار نه ښه کار کولی شي او نه بد، د خپلي دغي غلطي انگېرني په اساس اعتراض کوي چي که د انسان برخليک او مقدرات له مخکي ټاکل شوي وي او په دې مقدراتو کي هيڅ ډول تغيير نشي راتلی، نو ولي به انسان د ښه يا بد عمل په سبب مکافات او مجازات کېږي؟!!

په مسلمانانو کي هم ځيني داسي دي چي د (تقدير) تر څنگ د (اختيار) منل ورته گران برېښي او کله کله په دې هکله د داسي مغالطې مرتکب شي چي له هغې نه وتل او سمه لار موندل ورته محال شي. ځيني په هغو نصوصو استناد او استدلال کوي چي وايي: انسان خپله لار په خپله خوښه غوره کوي، د ده نېک او بد عمل د ده خپل انتخاب دئ، خوښه ئې د کفر لار او د شيطان ملگرتيا غوره کوي او که د ايمان لار او د الله تعالی بندگي، يوه ئې دوزخ ته بيايي او بله جنت ته، جنت د ده د نېکو عملونو بدله او دوزخ د ده د بدو عملو سزا ده. او ځيني په هغو نصوصو تکيه کوي چي انسان د مقدراتو په وړاندي خاضع او تسليم گڼي او مقدرات ثابت او تغيير نه منونکي. د قضاء او قدر په اړه چي کوم آيتونه او روايات راغلي،

په تعبیر کي ئې مسلمانان په درېو ډلو وېشل شوي:

۱. هغه چي انسان د مقدراتو په وړاندي داسي بې واکه، مجبور او محکوم مخلوق ګڼي چي برخلیک ئې له مخکي ټاکل شوی، دی ئې د بدلولو توان نه لري، د ده افعال او کړه وړه نه د ده د خپلي ارادې زېږنده دي او نه ئې د خپل ذاتي توان او ځواک محصول، اراده ئې د الله تعالی د ارادې تابع او ځواک ئې الهي توفیق دئ، دا ډله د جبریه په نامه نومول شوې. د دوی د عقیدې او باور خلاصه دا ده:

- انسان په خپلو افعالو کي خپلواک نه دئ.
- ځیني انسانان سعید او بختور او ځیني شقي او بد بخت پیدا شوي.
- ځیني انسانان د جنت لپاره پیدا شوي او ځیني د دوزخ لپاره،
- جنتي به خامخا د جنت کارونه کوي او دوزخي د دوزخ، نه دا خپل برخلیک بدلوی شي او نه هغه!
- که الله تعالی څوک جنت یا دوزخ ته لېږي دا پوښتنه نه شي ترې کېدی چي ولي؟ که ټول انسانان دوزخ ته ولېږي، ظلم ئې نه دئ کړی او که ټول جنت ته ولېږي بې عدالتي ئې نه ده کړې. دا ځکه چي ظلم هغه څه ته وايي چي څوک د بل په مال او حق تېری وکړي، انسانان ټول د ده مخلوق او دی ئې ټولواک دئ، د دوی په اړه هره پرېکړه د ده حق دئ.

۲- هغه چي د پورتنۍ ډلي په مقابل کي ده، انسان په خپلو افعالو کي مستقل او خپلواک ګڼي، د ده ټول افعال د ده د خپلي ارادې زېږنده بولي، د دوی له نظره جنت د مؤمن حق دئ چي خامخا ئې باید ترلاسه کړي، او

دوزخ د کافر د بدو عملونو سزا ده چي باید ورسره مخامخ شي، دوی د مخکنۍ ډلي عقیده او مجبوروونکی تقدیر او برخلیک د الهي عدل خلاف ګڼي، دوی د قدریه په نامه یاد شوي، چي د باور خلاصه ئې دا ده:

- د انسان هر عمل په خپله د ده له لوري دئ، هم بد عمل په خپله خوښه کوي او هم نېک عمل، مخکنۍ ډله د انسان ټول افعال الله تعالی ته منسوبوي او دوی ټول انسان ته منسوبوي.
- جنت ته به هغه څوک درومي چي د جنتیانو عمل ئې کړی وي، او دوزخ به د هغه ځا ځای وي چي د دوزخیانو عملونه ئې کړي.

دا دواړه ډلي د خپلي عقیدې په ملاتړ کي په خاصو او ځانګړو نصوصو استناد کوي او د مقابل طرف د استناد وړ آیات تأویلوي او روایات ئې یا نه مني او یا ئې د آیتونو په څېر تأویلوي.

۳- د دغو دواړو ډلو په مقابل کي درېیمي ډلي منځنۍ لار غوره کړې، د انسان په نسبي اختیار او نسبي محکومیت باور لري. دوی د اهل سنت و جماعت په نامه یادېږي او د امت اکثریت جوړوي.

اهل سنت و جماعت په دې عقیده دي چي انسان نه مجبور مطلق دئ او نه مختار مطلق، بلکي په یوې محدودې کي د اختیار خاوند دئ، د دوی له نظره د انسان په اړه دا عقیده درلودل چي هغه په مطلقه توګه محکوم او مجبور دئ هم د واقع خلاف خبره ده، هم له څرګندو نصوصو سره متصادم، او هم د الهي عدالت خلاف، عملاً ګورو چي انسان نه د جماداتو په څېر بې واکه او محکوم دئ، او نه داسي فعال مایشاء چي هر څه ئې زړه

وغواړي وئې کړی شي، خبره داسي نه ده بلکي د ځينو کارونو د کولو واک او اختيار لري، او د ځينو له کولو عاجز او ناتوانه، د همدغه واک او اختيار په وجه له هغه سره محاسبه کېږي، ده ته چي د کومو کارونو کول ممکن دي د هغوی له منځه د يوه انتخاب کولی شي، خو د ده په دې انتخاب چي کوم نتايج مرتب کېږي، دی ئې په خپله نه بلکي الله تعالی ئې پرې مرتب کوي، په دې لار کي چي دی له کومو لوړو ژورو سره مخامخ کېږي دا ټول د ده له واکه بهر شيان دي، که هغه مجبور او بې اختياره وی نو نه محاسبه ورسره صحيح وه او نه ئې مجازات، دا ځکه چي د هغه چا مجازات او تعذيبول د عدالت خلاف کار دئ چي د اختيار او واک خاوند نه وي او د هر کار په کولو اړ شوی وي، الله تعالی په خپلو بندګانو ظلم نه کوي، څنګه به هغه څوک تعذيبوي چي بل ګناه ته اړ کړی وي، الله تعالی خو د مجبوريت او اضطرار په وخت کي حرام کار هم انسان ته روا کړي.

جبريه د خپلي عقيدې د اثبات لپاره په دې آيت تر هر څه زيات استناد کوي:

ÇÒÏÈ bqè=yJ÷ès? $tBur ö/ä3s)n=s{ ª!$#ur الصافات:۹۶

چي ترجمه ئې داسي کوي:

او الله هم تاسو پيدا کړي يئ او هم ستاسو عملونه!

يعني دا تاسو نه يئ چي خپل عملونه ترسره کوئ بلکي ستاسو عملونه هم د الله تعالی له لوري پيدا کېږي!! د خپلو عملونو پرېکړه تاسو

نه کوئ الله تعالی ئې کوي!!

د دغې ژباړې او استدلال په هکله باید ووایو:

- دا ژباړه ناسمه او د آیت د مراد او مقصد خلاف ده. راشئ د دې آیت الفاظو ته لږ ځیر شو او وګورو چې د آیت دقیقه او سمه ترجمه کومه ده؟ دا په اصل کې د ابراهیم علیه السلام د هغې جامع وینا یوه برخه ده چې خپل مشرک قوم ته ئې کړې، په صحیح ترجمې او معنا ئې په هغه صورت کې سم پوهېدی شو چې دا آیت او ترې مخکنی یو ځای په پام کې ونیسو، د دواړو آیتونو ترتیب داسې دی:

ÇÌÈ bqèJè? $Br ûB)-{ ª! $r ÇÌÈ bqçÅ¥? $B br߉ç6÷è?& A$%

الصافات: ۹۵-۹۶

وئې ویل: آیا د هغه څه عبادت کوئ چې تاسو ئې (په خپله) تراشئ؟ حال دا چې الله تعالی هم تاسو پیدا کړي یئ او هم هغه څه چې تاسو ئې جوړوي.

په مخکني آیت کې د دوی بتان د (ماتنحتون) په نامه یاد شوي، او په وروستني آیت کې همدا (ماتنحتون) د (ماتعملون) په صیغه راغلي، یعني الله تعالی هم تاسو پیدا کړي یئ او هم هغه بتان چې تاسو په خپل لاس جوړ کړي.

دلته (ما تعملون) داسې دئ لکه په لاندې آیتونو کې چې راغلي:

$g9 ΝåΚù $V»èR& $Z/Ÿ‰f& ΝÍ-Üã $ΒÏ Νå9 $Z)ÿ z $R& Ο•/ Ο9r&

ÇÌÈ bqãî»B يس: ۷۱

آيا دې ته ئې پام نه دئ کړی چې مونږ هغه څاروي ورته پيدا کړل چې زمونږ لاسونو جوړ کړي، او اوس ئې دوی خاوندان دي.

او يا دا آيت:

ÇÌÎÈ brãà6 ô„ Ÿxù& óΟßγƒÏ‰÷ƒr& çμ÷Fn=Ïϑtã $tΒuρ ¾ÍνÌyϑrO `ÏΒ (#θè=à2 ù'uŠÏ9

يس: ۳۵

ترڅو ئې مېوه او هغه څه وخوري چې دوی په خپلو لاسونو جوړ کړي، نو آيا شکر نه کوي؟!

د دې آيت (وَاللّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ) دا الفاظ (وَمَا تَعْمَلُونَ) داسي تعبيرول چي الله تعالی د انسان عملونه پيدا کوي، غلط تعبير دئ، صحيح تعبير ئې هماغه مخکنی تعبير دئ چي په يوه حديث کي هم داسي اشاره ورته شوې: الله تعالی صانع او مصنوع دواړه پيدا کړي، يعني هم ئې انسان پيدا کړی او هم هغه څه چي انسان ئې جوړوي، له دې آيت نه دا انتباه اخيستل چي انسان په خپل عمل کي هيڅ راز استقلال نه لري ډېره بې بنسټه انتباه ده.

همدا راز دا ډله په دې روايت ډېر استناد کوي:

عن عبدِ اللّهِ قال: «حدثنا رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم قال: إن أحدَكم يُجمَعُ في بطنِ أمِّه أربعينَ يوماً، ثم يكون عَلَقةً مِثلَ ذلک، ثم يكون مُضغةً مثلَ ذلک، ثمّ يَبعثُ اللّهُ مَلَكاً فيُؤْمرُ بأربع: برزقهِ وأجَلهِ، وشقيٌّ أو سعيد.

ثم ينفخ فيه الرُّوح. فوَاللّه إنّ أحدَكم ليَعملُ بِعملِ أهلِ النار، حتى ما يكونُ بينه وبينَها غيرُ باع أو ذِراع، فيَسبِقُ عليه الكتابُ، فيعمَلُ بعمل أهل الجنّة فيدخُلها. وإن الرجل لَيعملُ بعملِ أهلِ الجنّةِ حتى ما يكونُ بينَه وبينها غيرُ ذراعٍ أو ذراعين، فيَسبِق عليه الكتاب، فيعمل بعملِ أهلِ النار فيدخلها».

رواه البخاري

له عبد الله رضي الله عنه روايت دئ چي رسولُ اللّه صلى الله عليه وسلم مونږ ته دا خبره وکړه: يقيناً چي ستاسو هر يو د مور په رحم کي څلوېښت ورځي رايوځاى کېږي، بيا همدومره موده ځوړند توکی وي، بيا همدومره موده ژوول شوې غوښې ته ورته وي، بيا الله تعالی يوه فرشته راولېږي او د څلورو شيانو (د ليکلو) امر ورته وشي: د ده رزق، اجل، او دا چي شقي (بد بخت) به وي که سعيد(بختور)، بيا روح په کي پو شي، نو په الله قسم چي ستاسو يو کس به د دوزخيانو عملونه کوي، تر هغه چي د ده او دوزخ تر منځ به يوازي يو لاس (نيم گز) واټن پاتې وي، خو (د مقدراتو) ليک پاڼه به ئې پرې وړاندې شي، نو د جنتيانو عمل به وکړي نو ورداخل به شي، او يقيناً چي يو کس به د جنتيانو عمل کوي، تر هغه چي د ده او جنت تر منځ به يوازي يو لاس (نيم گز) واټن پاتې وي، خو (د مقدراتو) ليک پاڼه به ئې پرې وړاندې شي، نو د دوزخيانو عمل به وکړي نو ورداخل به شي.

د دې روايت په اړه لاندي ټکي د پام وړ دي:

- قدريه دا او دې ته ورته روايات د حديث په توگه نه مني، نه ئې متن مني او نه ئې اسناد.

- دا د جبریه وو لپاره نه یوازي مستمسک نه شي کېدی بلکي د دوی د عقیدې په بطلان دلالت کوي، دا ځکه چي دلته جنت او دوزخ ته تگ د انسان په عمل پوري تړل شوي، او په کي ویل شوي: فیعمَلُ بعمل أهل الجنّة فیدخُلها: نو د جنتیانو عمل به وکړي او د همدې عمل په وجه به جنت ته داخل شي، فیعمل بعملِ أهلِ النار فیدخلها: نو د دوزخیانو عمل به وکړي او د همدې په سبب به دوزخ ته داخل شي.
- د فرشتو دا کتابت، کتابت بالحکم نه ده کتابت بالوصف دئ، لیکنه ئې داسي نه ده چي دا دي سعید یا شقي وي، بلکي داسي ده چي دا به سعید یا شقي وي، دا ځکه چي کتابت ئې له خلقته مخکي نه بلکي له خلقت او په ده کي د روح له پو کېدو وروسته شوی او دا داسي ده لکه په یوې فابرېکې کي چي کومه دوا یا خوراکي توکی تولید شي او د فابرېکې مربوط هیئت د هغه له پاسه د دې خبرو د لیکلو هدایت ورکړي چي: د دې خصوصیات، گټه او تاوان به څه وي، عمر ئې څومره او ترکومي نېټې وروسته خپل اصالت او خصوصیات له لاسه ورکوي او د استفادې وړ نه پاتې کېږي.
- له دې روایته یوازي دا خبره ثابتېږي چي د هر انسان په هکله به د فرشتو لیکنه رښتیا وخېژي او لکه چي دوی لیکلي همداسيَ به یا د خپل عمل په وجه دوزخ ته ځي یا جنت ته. د دې روایت له هیڅ لفظ نه دا نه معلومېږي چي انسان بې اختیاره او مجبور پیدا شوی.

جبریه په دې روایت هم ډېر استناد کوي:

عن أبي هریرة أن النبي صلى الله علیه وسلم قال احتج آدم وموسی فقال

موسى أنت آدم الذي أخرجت ذريتک من الجنة قال آدم أنت موسى الذي اصطفاک الله برسالاته وکلامه ثم تلومني على أمر قد قدر علي قبل أن أخلق فحج آدم موسى. رواه البخاري

له ابوهريره رضي الله عنه روايت شوی چي رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل: آدم او موسى عليهما السلام په خپلو کي مناظره وکړه، نو موسى عليه السلام وويل: ته خو هغه آدم يې چي خپل اولاد دي له جنته وايستل، او آدم عليه السلام ورته وويل: ته هغه موسى يې چي الله تعالى په خپل رسالت او کلام سره تا ته غوره والی درکړ، خو بيا ما په هغه کار ملامتوې چي زما له پيدايښته مخکي زما لپاره مقدر شوی وو! نو رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چي آدم عليه السلام؛ موسى عليه السلام پړ کړ.

د دې روايت په اړه لاندي خبري په پام کي ولرئ:

- دا روايت له بخاري نه علاوه د حديث په نورو کتابونو کي هم راغلی، خو په الفاظو او راويانو کي له څه توپير سره.
- جبريه وايي چي آدم عليه السلام د هغي مېوې په خوړلو اړ شوی، له مخکې د ده په تقدير او برخليک کي ليکل شوي وو چي دی دي حتماً دا مېوه وخوري، نو ځکه دی ملامت نه وو او موسى عليه السلام د اعتراض حق نه درلود.
- قدريه نه دا روايت مني او نه ئې اسناد صحيح گڼي. وايي: آدم او موسى عليهما السلام چېري له يوه بل سره ليدلي او دا مناظره کله او چېري واقع شوې؟ د دې ذکر نه په قرآن کي راغلی او نه په تورات کې.

• اهل سنت و جماعت د دې روايت په اړه د جبريه له تعبير سره موافق نه دي او په دې تعبير دا اعتراضات لري:

۱- په قرآن کې په ډېرو صريح الفاظو او په مکرره توگه آدم عليه السلام په دې کار ملامت کړی شوی، په خپله آدم عليه السلام او بي بي ئې هم دا کار گناه گڼي او له الله تعالى نه د معافي او مغفرت غوښتنه کوي.

۲- څنگه به الله تعالى له يوې خوا آدم عليه السلام ته د هغې مېوې د نه خوړلو امر کوي او له بلې خوا به ئې د همدې مېوې خوړلو ته اړ کوي؟ له داسې کاره خو يو شريف انسان هم ډډه کوي، څنگه الله تعالى ته د دې نسبت کوئ؟!!

۳- د آدم عليه السلام له ځوابه دا معنا نه شو اخيستی چې هغه خپل ځان له ملامتيا برئ گڼلی، دا ځکه چې په قرآن کې د ده اعتراف زمونږ مخې ته پروت دئ، له يوه روايت نه داسې تعبير رااېستل چې د قرآن له گڼ شمېر آيتونو سره تصادم کوي، له قرآن او حديث سره جفا او بې باکي ده، له دې روايت نه له دې پرته بل تعبير نه شو کولی چې آدم عليه السلام موسی عليه السلام ته وويل: له جنته ستاسو ايستل خو زما کار نه وو، دا پرېکړه خو الله تعالى کړې، الله تعالى به ولې زما د غلطۍ سزا تاسو ته درکوي؟! او د هغه چا له شأنه خو داسې اعتراض کول ډېر لرې دئ چې الله تعالى ورته د رسالت مقام او د کلام افتخار ورکړی وي!!

جبريه د قرآن په دغه آيت استناد کوي چې فرمايي:

التكوير: ٢٩ ÇËÈ šúüÏJ=»èø9$# >u‘ ª!$# uä!$t±o„ br& HwÎ) brâä!$t±n@ $tBur

او نه غواړئ تاسو (كوم څه) مګر دا چي الله د عالمونو رب ئې وغواړي.

په دې آيت كي يوې ډېري مهمي اعتقادي موضوع ته اشاره شوې، داسي موضوع چي د مفسرينو ترمنځ د ډېرو ژورو او پراخو بحثونو باعث شوې او هغو خلكو ته ئې ډېري ډېري پوښتني راولاړي كړې چي له قرآني مفاهيمو سره آشنا نه دي، دوی وايي: كه زمونږ مشيت د الله د مشيت تابع وي او تر څو د عالمونو رب نه وي غوښتي زمونږ اراده او غوښتنه بې تأثيره ده! تر څو الله نه وي غوښتي زمونږ په زړه كي نه كومه تلوسه او تمنا راولاړېږي او نه د كوم كار د كولو عزم او اراده، كه خبره داسي وي چي مونږ څه غواړو او د كولو اراده او عزم ئې كوو، الله ئې زمونږ په زړه كي راولاړوي او مونږ د هغه كار كولو ته هڅوي، نو مونږ ولي بايد د داسي كار په اړه وپوښتی شو او د مكافات او مجازات مستحق وګڼلی شو؟! تر څو ئې الله ونه غواړي مونږ ئې نه شو غوښتی، تر څو الله د كوم كار د كېدو اراده نه وي كړې مونږ ئې نه شو ترسره كولی، د هر څه غوښتنه او د هر كار د كولو اراده الله تعالی زمونږ په زړه كي اچوي، نو مونږ به ولي او په كوم دليل په كومي ګناه نيول كېږو؟!! دا موضوع د (قضاء او قدر) په بحث پوري تړلې يوه اعتقادي موضوع ده او دې پوښتني ته ځواب وايي چي آيا انسان (آزاد) او (مختار) پيدا شوی كه (مجبور) او (محكوم)؟ آيا په خپلو كړو وړو كي له استقلال او خپلواكۍ برخمن دئ كه د هغو مقدراتو په وړاندي

محکوم دئ چي دی ئې په خپلو منګولو کي نیولی او د هر راز مخالفت او سرغړاوي امکان ئې ترې سلب کړی؟! او که د دې دواړو ترمنځ درېیمګړی حالت، نسبي آزادي او اختیار او نسبي محکومیت او مجبوریت؟ په دې مطلب د ښه پوهېدو لپاره په کار ده چي لومړی په دې موضوع پوري د تړلو مفاهیمو په معنا ځان پوه کړو او بیا د دوی ترمنځ ارتباط او تړاو درک کړو او په پای کي د موضوع په حقیقت پوه شو. په موضوع پوري تړلې مفاهیم دغه دي:

قدر:

د قدر لغوي معنا اندازه، حد او توان دئ او د قضاء او قدر په مبحث کي په دې معنا راغلی چي الله تعالی هر څه په خاصه او معینه اندازه پیدا کړي، د مقدار لپاره ئې یو حد ورته ټاکلی، د ټولو شیانو د مقادیرو تر منځ ئې دقیق تناسب او تعادل رامنځ ته کړی، نه پرېږدي دا تعادل او توازن له منځه ولاړ شي، د توکیو ضروري مقدار کم یا زیات شي، د هر څه د پیدایښت، دوام او فنا لپاره ئې خاص اجل او نېټه ټاکلې، د هر څه د حرکت لپاره ئې د پیل او پای مسیر ټاکلی او هره پېښه په خپل ثابت وخت کي رامنځ ته کېږي.

نن ساینس همدغه خبره کوي چي د دې عالم د هر څه مقدار او اندازه ثابته او معینه ده، له ټولو هغو پرله پسې او مسلسل تحولاتو سره سره چي هره شېبه ئې هري خوا ته ګورو، یو د تجزیې په حالت کي، بل د راټوکېدو په حالت کي، د یوه موجود شکل بدل شي او بل څه ترې جوړ شي، جامد په مایع او مایع په ګاز بدل شي، خو له دې ټولو سره سره نه دا ثابت مقادیر

بدلېږي او نه ئې ترمنځ تعادل او توازن، په عالم کي شته (تقدير) نه بدلېدونکی دئ او په عالم کي ترسترګو کېدونکي تغييرات ئې نه شي بدلولی. که په دې (تقدير) کي ډېر لږ بدلون او تغيير راشي او دا شته توازن او تعادل له منځه ولاړ شي، نه به د زمکي پر سر ژوند ممکن وي او نه به د دې عالم دوام، هر څه به متلاشي کېږي او دا ټول کائنات به له منځه ځي!! ساينس نن په جګ غږ اعتراف کوي چي د عالم هر توکی له پيدايښت نه تر زوړښت او مرګ پوري ثابت او معين مسير پلی کوي..

په لاندنيو آيتونو کي قدر په دغه معنی راغلی:

þî $kE°q%& $kŽü ‘£‰%r $kŽü 8•»/r $gï‰qù `Ë ÓÅ°r‘ $kŽü @Ÿè_r

ÇÊÈ û,#Î=Í¡$¤=Ïj9 [ä!#uq™ 5Q$ƒr& Ïpèy/ö‘r&

فصلت: ۱۰

او په هغې(زمکي) کي ئې غرونه ورباندي راپيدا کړل او برکت ئې پکي واچاوو او په هغې کي ئې د رزق غوښتونکو له غوښتني او اړتيا سره سم د رزق اندازه وټاکله.

يعني ټول هغه څه ئې پکي راپيدا کړل چي د زمکي ټول رزق غوښتونکي ورته ضرورت لري.

او يا فرمايي:

‘£‰% “Ï%©!$# ÇËÈ 3“§q|¡sù ,n=y{ “Ï%©!$# ÇÊÈ ’n?ôãF{$# y7În/u‘ zOó™$# Ëxm7y™

ÇÌÈ 3“y‰ygsù

الاعلی: ۱-۳

د خپل اعلی رب نوم په پاکۍ سره یاد کړه. هغه چي (هرڅه) ئې پیدا کړل او برابر ئې کړل او هغه چي اندازه او هدایت ئې کړل.

لومړی آیت دوو مطالبو ته اشاره کوي:

الف: ستا پالونکی رب (لوړ) دئ، لوړ تر هر هغه څه چي په دې عالم کي ستا تر سترګو کېږي، لوړ تر دې چي ستا په خیال، وهم او ګمان کي وګرځي، په دې پراخ عالم کي هیڅ څه هغه ته ورته نه شې موندلی.

ب: د خپل لوړ رب نوم په پاکۍ یادکړه، په څو معنا:

اولاً: پام چي د الله جل شأنه په هکله د بحث په دوران کي کوم عیب او نقص ورته منسوب نه کړې، الله تعالی تر دې لوړ دئ چي په ذات او صفاتو کي ئې څه کمی او عیب وي.

ثانیاً: الله تعالی په داسي نامه مه یادوه چي د ده له عظمت او شأن سره نه ښايي، الله تعالی غوره نومونه لري، په دغو غوره نومونو سره ئې یادوه، باید پوره محتاط وې چي د الله د یادولو او ذکر په وخت کي داسي نوم ونه کاروې چي د الله تعالی په شأن کي بې ادبي ګڼل کېږي، د الله ذکر خاص ادب او ځانګړی فرهنګ او قاموس لري، د ځان پاکوالی، د زړه حضور او د روح خشوع، د دې مقدس مقام آداب دي، څوک چي له دې پرته بل حالت ولري، بې ادبي ئې کړې، همداراز د ذکر په دوران کي هغه نومونه کارول چي له دې خاص او ځانګړي قاموس څخه نه وي اخیستل شوي، الحاد او له اصلي لاري کږېدل دي، څوک چي د مستۍ او بې خودۍ په حالت کې، له جذبې او ساز او سرود سره الله یادوي بې ادبي کوي، څوک چي الله د ساقي،

صنم، دلبر، معشوق، پیرمغان او ... په نامه یادوي بې فرهنگه دئ، د الهي ذکر له قاموسه بې خبره او د الله تعالی د ذکر له آدابو بې برخي.

۲ـ ستا پالونکی رب همغه دئ چي دا ټول پیدا شوي ئې پیدا کړي، نه یوازي دا چي هغه ئې پیدا کړي بلکي (سم) ئې پیدا کړي، د دې عالم هر څه ښه، ښاېسته، موزون او دقیق پیدا شوي، له یوې خوا د دوی (وجود او شته والی) په دې دلالت کوي چي حتماً یو (پیدا کوونکی) لري، له بلي خوا د دوی سم، دقیق او موزون خلقت په دې شهادت ورکوي چي (پیدا کوونکی) ئې (اعلی) او (لوړ) دئ. د هر څه پیدایښت له نشته پیل کړي، ورو ورو ئې کمال او د سموالي وروستي پړاو ته ورسوي. له (پیدایښت) او (تسویې) علاوه دوې نوري ځانګړتیاوي هم د ده په مخلوقاتو کي ګورو:

الف: هغه ثابته او معینه اندازه چي د دوی په (مقدار) کي مراعات شوې.

ب: هغه لارښوونې چي د هر څه په فطرت او خټه کي ایښودل شوې.

د دې عالم خالق او پالونکي رب هر څه د ضرورت په اندازه پیدا کړي، نه تر ضرورته کم او نه زیات، هیڅوک نه شي کولی د دې پراخ عالم په غېږ کي کوم داسي (اضافي) او (غیرضروري) شی ومومي چي هسي او بې له کومي ګټي ئې دلته کوم (ځای) اشغال کړی!! همداراز نه شي کولی د داسي کوم څه نوم واخلي چي په دې عالم کي ئې ځای تش او خالي دئ، د دې عالم د توکیو په (مقدار) او د دوی ترمنځ (تناسب) کي چي کومه (اندازه) مراعات شوې دومره دقیقه ده چي په هغه کي ډېر لږ تغییر او تعدیل د ټول عالم د متلاشي کېدو باعث کېږي!! هر شئ په خپل ځای او

مقدار کي داسي دقيق پيدا شوی چي که له منځه ولاړ شي او يا ئې اندازه او مقدار کم او زيات شي، د ټول عالم بقا له ګواښ سره مخامخ کوي.

پالونکي رب چي هر څه پيدا کړی، هغه ته ئې لارښوونه او (تلقين) کړی چي دنده ئې څه ده او دلته به د خپل شتون په دوران کي کوم کوم کارونه ترسره کوي، کوم خالي ځای به ډکوي، په کوم مسير کي به خوځي، کوم نتايج به وړاندي کوي. مګر نه ګورئ چي لمر په خاص وخت کي له خاص ځايه راخيږي، په معين مسير کي درومي، د يوې معيني مسافې له پلي کولو وروسته، په خاص وخت کي، په داسي ځای کي پرېوځي چي له مخکې ورته ټاکل شوی، خپل مأموريت ترسره کوي، تاسو ته رڼا او تودوخه درکوي، ستاسو، حيواناتو او نباتاتو اړتياوو ته ځواب وايي، ستاسو په خدمت کي دئ، د دانې او مېوې په پيدايښت کي ممد او د رزق او روزي په درکولو کي درسره مرسته کوي، سپوږمۍ د شپې رابره کېږي، ستاسو تياره شپې روښانه کوي او ستاسو لپاره په تيارو شپو کي روښانه او څرګند تقويم، چي د شپو ورځو حساب پرې معلوملی شئ.

ونې ګورئ چي شپه ورځ په کار بوختې وي، زيار باسي، مضر ګازونه جذبوي او ستاسو د اړتيا وړ اکسيجن توليدوي، د زمکي له خاورو نه په خپلو نازکو جرړو سره هغه حياتي مواد جذبوي چي ته ورته ضرورت لرې او د لمر د وړانګو په مرسته له دغو موادو تا ته ښايسته او خوندوري مېوې جوړوي.

د شاتو موچۍ ګورئ چي له دې وړوکتوب او نازکتوب سره سره

ځومره منظم او ښاېسته کور ځان ته جوړوي، داسي منظم کور چي د نړۍ ستر مهندسین ئې په ډېرو مجهزو وسایلو هم له جوړولو عاجز دي، له داسي توکیو ئې جوړوي چي د شاتو په څېر شی په کي تر اوږدې مودې خوندي او روغ رمټ ساتلی شي، په دې پوهېږي چي څنګه د خپلي خوښي (ملکه) او (واکمن) ځان ته غوره کړي، د زور پاچايي نه مني، په ډېر ښه شان خپل وظایف په خپلو کي وېشي او دا استعداد لري چي په خپل ملک کي دقیق نظم پلي کړي، په کوم کي چي هم د دندو وېش عادلانه وي، هم د نظافت او صفايي خیال ساتل شوی وي او هم د پردیو او د هغو موچیو له ننوتو مخنیوی وشي چي له ناپاکو وزرونو او پښو سره د دوی پاک او صفا کور ته ننوتل وغواړي، د کور په دروازه کي حساس او هوښیار پهره داران ودروي او هر ننوتونکی څاري او یوازي په هغه صورت کي د ننوتو اجازه ورکوي چي (خپل) وي او (پاک ستره) وي، په دې پوهېږي چي څنګه د ګلانو عصاره وزبېښي او شات ترې جوړ کړي، داسي شات ترې جوړ کړي چي د کلونو کلونو په تېرېدو هم نه ګنده کېږي، د انسان د ډېرو بیماریو لپاره درمل دئ او انسان تر اوسه له خپل ټول مخکي تګ او مجهزو لابراتوارونو سره سره د هغه له تولیده عاجز دئ، خو همدا وړه حشره ئې هم پیدا کولی شي او هم ئې تر اوږدې مودې صفا، ستره او روغ رمټ ساتلی شي!! چا به حتماً دې ته په غوږ کي ویلي وي چي څنګه والوزي، څنګه له هغه وروسته خپل کور ته بېرته راستنه شي او لار ورکه نکړي چي په پراخې فضا کي څو څو کیلومتره لري د ګلانو په لټه کي ځي، بېرته

راګرځي او له کومي اشتباه او غلطۍ پرته د خپل کور دروازه پیدا کوي!!

مونږ داسي مرغان هم مومو چي بچوني ئې هیڅکله خپله مور نه ګوري، مور ئې د زږښت په وخت کې، په یوه خوندي ځای کې، ځو پوړېزه ځاله جوړه کړي، داسي چي کافي نور او حرارت وررسېدی شي، په هري برخي کي یوه هګۍ واچوي او خوا ته ئې د خپل بچوني اړتیا وړ کافي مقدار خوراک کېږدي، بیا د هري ځالي خوله وربنده کړي، دا د خپلو بچونو له راوتو مخکي ومري، بچوني ئې له هګیو راووځي، په هماغه خوراک تر هغو ګوزاره کوي چي ستر شي او د الوتو جوګه، نو د ځالي خوله پرانېزي، بهر راووځي او د خپلې مور په څېر ئې ژوند او خوی او عادت وي او د ژوند په پای کي د خپلي مور په څېر ځاله جوړه کړي، هګۍ په کي واچوي، خولې ئې وربندي کړي او ومري. ووایئ: څوک دغو مرغانو ته چي خپله مور ئې نه ده لیدلې، معلم او استاد هم نه لري، لارښوونه کوي او ورته وایي چي ستا د پلار نیکه د ژوند طریقه دا وه؟! یقیناً چي الله تعالی هر څه پیدا کړي او هر یوه ته ئې د خپل فطرت او طبیعت مطابق لارښوونه کړې.

د عالم په ټولو مخلوقاتو کي یوازي انسان داسي مومو چي د هغو فطري لارښوونو تر څنګ چي د ده په ضمیر کي ایښودل شوې هم مور ته شدیداً اړ وي او هم مرشد او لارښود ته. له دې پرته نه سم ژوند کولی شي او نه کمال ته رسېدی شي.

د غرڅه بچی په دې پوهېږي چي څه وخت د واښو خوړل پیل کړي او د غرونو په پراخو لمنو او لویو دښتو کي، چي له راز راز بوټو ډکي وي،

کوم بوټی وخوري او د کوم یوه له خوراکه ځان وساتي. خو د انسان (بچی) تر اوږدې مودې، نه شي کولی چي په خپل وړوکي کور کي ښه او بد وپېژني او مفید له مضره بېل کړي، هم اور ته لاس غځوي او هم ډبره، لوټه او حتی زهر په خوله منډي. نه اور ته له ځان اچولو ډډه کوي او نه اوبو ته، (لارښود) او مرشد ته اړتیا د ده د فطرت مقتضا ده.

ستا رب هماغه ذات دئ چي بوټي راشنه کوي، هماغه ذات چي په اراده ئې د زمکي له کلک او سخت پوټکي، نازک او ښاېسته بوټی راټوکېږي او هیڅوک د دغو رنگ رنگ بوټو په پیدا کولو کي د ده د فعل شریک نه دئ، همدا ستا رب دئ. ته زمکه وسپړې، مړه دانه په کي وکرې او ستا رب ئې د شنه او ښایسته بوټي په څېر راوباسي چي ژوندی دئ، احساس لري، وده کوي، د خپل نسل د دوام بند وبست کوي او څو دانې په عوض کي درکوي.

په بل ځای کي فرمایي:

ÇÌÑÈ ÉŠîèãsí/íèãsãï‰)? 7 ïŒ $g©ä)Góç3ï “ ìjB ß§ ô±9$r

ÇÌÒÈ É/‰)ãsÈqã_ óãä$ Š$ã 4©m AÎ$YB ç»RöŽ‰% •J)ãr

یس:۳۸-۳۹

او لمر خپل تم ځای ته درومي، دا د پوه عزتمن ذات ټاکلې اندازه ده او سپوږمۍ ته مو منازل ټاکلي، تر هغه چي د خرما د ونې د زړې څانگي په څېر شي.

هم لمر ته د تلو راتلو مستقر او تم ځای ټاکل شوی چې په همدې معین او ثابت مسیر کې درومي او هم سپوږمۍ ته له مختلفو مراحلو او منازلو نه د تېرېدو مدار وضع شوی چې په همدې مسیر کې د حرکت په وجه ورو ورو وړېږي، ان تر دې چې د ووړوالي په وجه زړې څانګې ته ورته شي او بیا له نظره پټه شي. دا هغه مقدرات او ټاکلې اندازې دي چې د پوه عزتمن او ځواکمن الله لوري وضعه شوې، همغه چې لمر سپوږمۍ د ده په اراده خوځي او شپه ورځ د ده په اراده ځي راځي.

او په دې هکله چې هر څه ئې د یوې ثابتې او ټاکلې اندازې سره سم پیدا کړي، فرمایي:

` ã ƒ Ŋ9r #%9r õÏ, Gƒ Ó9r ÇÚ öR $ Ñ ºq»J¡ 9$ ä7 ù ¼ ç9 " Ï9$

ÇËÈ #\ƒÏ‰ ø)s? ¼ çu‘£)ù ä óó« @à2 ,=z r Å ùß9$'Î Ô ƒÎŸ ¼ ã©

الفرقان:۲

هغه ذات چې د آسمانونو او زمکي پاچایي د ده ده، نه ئې زوی نیولی (چې د ده ځای ناستی شي) او نه ئې په واکمنۍ کوم شریک شته (داسي څوک هم نشته چې د زمکي او آسمانونو په اداره کي له هغه سره شریک وي) او هر څه ئې پیدا کړل او ځانګړې اندازه ئې ورته وټاکله.

په بل ځای کي فرمایي:

Ÿ@è_ ô% ¾ ÍÌ B& àî/ © $b Î ÿ çó m q§ù « ! $ ’?ã ö @ q Gƒ `Br

ÇÌÈ #Yô% ãó« èãï ª ! $ الطلاق: ٣

او چا چي پر الله توکل وکړ نو هغه ورته کافي دئ یقیناً چي الله خپل کار ته رسېدونکی دئ (څه چي وغواړي ترسره کوي ئې) یقیناً چي الله هر څه ته یوه اندازه ټاکلې (د پیدایښت لپاره ئې، د پای لپاره ئې او د مقدار لپاره ئې).

همدا راز فرمايي:

4kĵ ÇÊÈ ÂÜÂB 9#•% ’Î pÿ•è f ù ÇËÈ ãûgB ãB `Ï B /ã)ãü Ó9&

ÇÌÈ brã‰) ãNeÝù $Rö‰) ù ÇËÈ 5qèB 9‰% المرسلات: ٢٠-٢٣

آیا له سپکو کرکجنو اوبو مو پیدا نه کړئ. او آیا په مضبوط تمځي کي مو ځای په ځای نه کړ؟ تر یوې معلومي نېټې؟ نو وتوانېدو او همدا راز ښه توانېدونکي یو.

په دې آیتونو کي د بیاژوندون د اثبات لپاره یو بل مضبوط دلیل وړاندي شوی، د انسان د پیدایښت په څرنګوالي باندي استناد سره د بیاژوندون امکان ثابتوي، په دې شرح:

الف: مګر تاسو مو د اوبو له یوه کرکجن څاڅکي پیدا نه کړئ؟ ولي مجدد خلقت درته ګران او مستحیل بریښي؟

ب: آیا د (رحم) په تیاره دنیا کي ستاسو استقرار او په هغه کي تر معیني نېټې او مودې ستاسو توقف او بیا مو له هغي تنګي او تیارې نړۍ د زمکي د سر پراخي او روښانه نړۍ ته راتګ، دا نه ثابتوي چي له یوې دنیا بلي ته

انتقال مو یو ځل آزمویلی بیا به ئې هم آزمویئ؟ د زمکي په (رحم) او تنګي محدودي غېږ کي له توقف وروسته به د آخرت پراخي نړۍ ته درومئ.

ج: هغه ذات چي په دې وتوانېدو تاسو له یوه څاڅکي اوبو پیدا کړي، د مور په رحم کي مو ځای په ځای کړي او له هغي تنګي دنیا مو بلي ته راولي، آیا هغه به په دې لا ښه قادر او توانا نه وي چي بیا مو راژوندي کړي؟ څنګه او په کوم دلیل دا مجدد بعثت نه منئ او ترې انکار کوئ؟

له دغو آیتونو نه په ډاګه معلومېږي چي الله جل شأنه هر څه په یوه معینه اندازه پیدا کړي، د هر څه د مقدار او اندازې لپاره ئې ثابت حد ټاکلی، د ټولو مخلوقاتو د اندازې او مقدار ترمنځ ئې دقیق تناسب او تعادل رامنځته کړی، نه پرېږدي دا تعادل او تناسب ختم شي او د اشیاوو مقدار کم یا زیات شي، هر څه ته ئې د خوځېدو لپاره ثابت مسیر ټاکلی، د پیدایښت، دوام او فنا لپاره ئې معینه نېټه او اجل ټاکلی، هر څه به په خپل معین وخت کي ترسره کېږي.

نن ساینس په دې حقیقت چي قرآن څوارلس پېړۍ مخکي ویلی اعتراف کوي چي د کائناتو هر څه معین او ثابت مقدار لري، په دې عالم کي د ټولو تحولاتو بدلونونو او د یوې مادې په بلي د بدلېدو سره سره دا ثابت مقدار او د اشیاوو ترمنځ تناسب او تعادل په خپل حال پاتې کېږي او په هغه کي هیڅ تغیر نه راځي. که په دې تناسب کي ډېر کم تغییر راشي، د دنیا په سر به د ژوند امکانات ختمېږي او د عالم دا موجوده نظم به متلاشي کېږي.

همدا راز ساینس په دې خبرې اعتراف کوي چي هر څه له پیدایښت نه تر کهولت او زړښت او بیا تجزیې پوري ثابت مدار پلی کوي او معین عمر لري.

قضاء:

له قضاء نه هغه سنن او ضوابط مراد دي چي په ټول عالم او د کائنات په هري برخي حکومت کوي، همغه چي مونږ ئې مظاهر په خپلو سترګو ګورو، ګورو چي هر څه د دغو سننو او ضوابطو په وړاندي محکوم او مقهور دي، هیڅ څه او هیڅوک له دې ضوابطو نه د سرغړاوي مجال نه شي ترلاسه کولی، په دې عالم کي هرکار د دغو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، نه کوم ستر کار او نه کوم ووړ کار، نه کوم عادي خوځښت او نه پراخ او ستر حرکت، هیڅ څه دغو ضوابطو ته له کامل انقیاد نه پرته نه شي ترسره کېدی، د عالم د هر ستر او ووړ توکي پیدایښت، ارتقا، د کمال اوج ته رسېدا، له هغه ځایه ئې د ضعف او ناتوانۍ په لوري د خوځښت پیل، په مرګ محکومېدا او خپل ځای بل ته پرېښودل، دا ټول د هغو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي چي دا عالم ئې په خپلو منګولو کي نیولی، د قرآن په قاموس کي دغه سنن او ضوابط د (قضاء) په نامه یادېږي.

انسان نن په دې حقیقت پوه شوی چي د دې پراخ او ستر عالم هر څه د خاصو قوانینو او ضوابطو په وړاندي منقاد دي او هر څه د دغو قوانینو مطابق ترسره کېږي، که دا د توکو پیدایښت دئ، په خپلو کي د عناصرو ترکیب دئ، د ژوو زېږېدا، وده، زړښت، مرګ او تجزیه کېدل دي، د

شيانو حرکت، سرعت، راپرېوتا او وينښتل دي او که هر بل کار او هر حرکت، دا ټول د هغو ضوابطو مطابق ترسره کېږي چي ساينس ئې د (فارمول) په نامه يادوي، قرآن ئې د قضاء په نامه.

په قرآن عظيم الشأن کي قضاء اکثراً د فيصله کولو، امر صادرولو او پای ته رسولو په معنی راغلی لکه چي راځي:

M)7™ ×Jî. Ÿöq9r ïšÜ #ÎçŸz $Ü = »FÅ6 ø9$Ó › qßÃ $Y÷?#ä ô‰)9r

ÇÊÊÈ 5= ƒÌ`ãçZÏB 7 © ’Å9 N åkÎ]r ÷Ut/ ŸÓÅ)à9 7În`Ï

هود:۱۱۰

او بې شکه چي موسی ته مو کتاب ورکړ، خو په هغه کي اختلاف وکړی شو او که چيري ستا د رب هغه کلمه (پرېکړه، سنت او قضاء) نه وی چي مخکي (صادره) شوې نو حتماً به د دوی ترمنځ پرېکړه شوې وه او يقيناً چي دوی له هغه نه د بدگمانوونکي شک کي دي.

يعني که د الله هغه سنت او حکم نه وی چي تر يوې معيني نېټې يا د قيامت تر ورځي له دوی نه انتقام او د دوی تعذيب ځنډوي، نو د اختلاف کولو سره متصل به د دوی ترمنځ وروستۍ فيصله شوې وه او ظالمان به فوري تعذيب شوي وو.

له دې آيت نه معلومېږی چي الله جل شأنه له بنده سره په خپلي معاملې کي ثابت سنن لري، چي د هغه مطابق د ده کړو وړو ته سزا او جزا ورکوي، که څه هم هغه د الله په کتاب کي اختلاف کړی وي او د ده د

استازي او پيغمبر مخالفت ته ئې ملا تړلې وي، داسي نه ده چي د مخالفت سره سم له کومي قاعدې او ضابطې نه پرته دوی مواخذه کړي او د الهي عذاب پرې نازل شي.

همدا راز فرمايي:

äó´ Î bqàÒ bf Ü ¾ìîrŠ `Ì bqãbf ûìï%$ Ès2ì ÓÅ bf ª ! $

ÇÊÈ çÅ 7ŽÅÁt‹Ü¡ 9$ ìqèd © $bÎ غافر: ۲۰

او الله په حقه سره فيصله کوي او هغه چي له الله پرته ئې (مرستي ته) رابلي په هيڅ شي قضاوت او فيصله نه کوي، يقيناً چي الله اورېدونکی ليدونکی ذات دئ.

يعني د الله جل شأنه قضاوت ا و فيصله په حق مبتني ده، هغه ته ټول حقايق څرګند دي، د خلکو ترمنځ چي څه تېرېږي هغه اوري او ويني، خو له الله نه پرته چي خلک کوم څه يا کوم څوک مرستي ته رابلي او په الوهيت او ربوبيت کي ئې له الله سره شريکوي، نه د پرېکړو او فيصلو صادرولو واګي او اختيارات دوی ته سپارل شوي او نه په کوم حق او واقعيت مبتني قضاوت کولی شي. د پرېکړو او فيصلو صادرولو اختيارات او واګي ټولي له الله تعالی سره دي او په دې کي هيڅوک له الله جل شأنه سره شريک نه دئ.

په بل ځای کي راځي:

¼ç‰Ÿä ‘ ‡¡ B ®_ &r W_ & éÓ% Ðè ÛÛ `Ï N ã):z “ Ï$qè

ÇËÈ brÿ ð? öÿ& Ðè   الانعام: ۲

دی هغه ذات دئ چي تاسو ئې له خټې راپيدا کړئ، بيا ئې د ثابتي نېټې پرېکړه وکړه (د مرگ لپاره ئې معينه نېټه وټاکله) او (د قيامت د ورځې) ثابته نېټه له سره ده (دا نېټه ئې له ځان سره ساتلې او چا ته ئې د هغې علم نه دی ورکړی)، بيا تاسو (سره له دې د بعثت په هکله) شک کوئ.

له دې آيت نه معلومېږي چي د پېښو او کارونو ترسره کېدو لپاره ثابتي نېټې وضع شوي، الله جل شأنه د دې پرېکړه کړې چي کوم کار کله ترسره شي؟

همدا راز له دې آيت نه معلومېږي چي کېدی شي ځيني پېښي داسي وي چي انسان د هغه د وقوع د نېټې په هکله نسبي علم تر لاسه کړي، خو د قيامت د قيام نېټه يوازي الله ته معلومه ده.

`ä ¼ç9 Âqà/ $JÎù #ÌÞ& éÓ% #Îù ãM‹Ïã ¼Çtã “ Ï$qè

ÇÏÑÈ ãqã3Šù   غافر: ٦٨

دی هغه ذات دئ چي ژوندی کوي او وژني (د ژوند او مرگ پرېکړه د ده له لوري ده) او چي کله د کوم کار پرېکړه وکړي، نو خبره دا ده بله نه ده چي ورته وايي: شه، پس کېږي (د کوم کار د ترسره کېدو چي اراده وکړي ورته امر کوي چي: وشه، نو له ځنډ نه پرته هغه کار تر سره کېږي).

د قضاء اقسام:

قضاء دوه اړخه لري: تکویني قضاء او تشریعي قضاء.

تکویني قضاء:

کوم سنن او ضوابط چي په دې کون او عالم کي وضع شوي، ټوله هستي د هغه مطابق عیاره شوی او هر څه د هغه مطابق ترسره کېږي، دې ته تکویني قضاء وایي، دا ثابت سنن دي چي نه بدلېږي او الله جل شأنه د هغه د بدلون او تغیر واک او توان هیچا ته نه دئ ورکړی.

لکه چي قرآن فرمایي:

Ç‚È WÍfŸ‰7ß « I $Ÿ¡ZÝŸÏ %‰gÅ `9r الفتح: ۲۳

او د الله سنت ته بدلون نه شې موندلی

قرآن د دې تکویني قضاءپه هکله فرمایي:

$d•Bž ä$J™ È@ä ’Î 4 m‹r ÈÉÎBöÿ ’Î ;N#q»J™ ìö7™ £`ßg9Ò)ù

ƒ/ƒè$$ãƒŸ‰ý 7Ï9ºŒ $ZàÿÏmr xŠÎ»ÁJÎ $‹R‰9$ä$J¡9$$Z–r

Ç‚È ÉOŠÎèø9$ فصلت:۱۲

نو وئې ګرځول اوه آسمانونه، په دوو ورځو کي، او په هر آسمان کي ئې د هغه د کار (د څرنګوالي او تدبیر په اړه) وحي وکړه او د دنیا آسمان مو په څراغونو (رڼو ستورو) سره ښایسته کړ او د هغه خاص حفاظت او ساتنه مو

وکړه، دا د پوه عزتمن ذات ټاکنه او تقدير دئ.

له دې لحاظه د زمکي او آسمانونو هر څه د دې الهي قضاء په وړاندي منقاد او تسليم دي او له همدغو ثابتو سننو نه طوعاً او کرهاً اطاعت کوي، لکه چي قرآن فرمايي:

ÏN'q»J¡¡9$ 'Î `B N=ö'& ÿãr šc qäã¯ «!$ Çƒš ¿öxù&

ÇÑÈ šc qã_ ëöãi øÏr $\döY2 r $YãöqÛ Äß öF{$#r

آل عمران:۸۳

نو آيا د الله له دين نه پرته بل (دين) لټوي، حال دا چي ده ته د آسمانونو او زمکي هر څه طوعاً او کرهاً (که غواړي که نه غواړي) تسليم او منقاد دي او د ده لوري ته گرځول کېږي.

يعني په داسي حال کي چي د زمکي او آسمانونو هر څه د الله جل شأنه د تکويني سننو چار او ناچار اطاعت کوي او هيڅ څه له دغو سننو او ضوابطو نه سرغړونه او مخالفت نشي کولای، په ټول عالم کي د الله تکويني احکام په مطلق ډول حاکم او نافذ دي، خو کافران غواړي د الله له دين نه پرته بل دين ځانته غوره کړي او د خپل ژوند په هغو برخو کي چي الله دوی ته هلته د څه کولو او نه کولو اختيار ورکړی، غواړي د الله له خوا د رالېږل شوي دين او تشريعي احکامو نه مخالفت وکړي او ځانته بل دين غوره کوي؟!!

د زمکي او آسمان هر څه الله ته تسليم دي، د ټولو دين اسلام دئ، هغه څه کوي چي الله پرې گمارلي، په همغه لار درومي چي الله ورته

ټاکلې، لمر، سپوږمۍ، ستوري په خپل خپل مدار کي خوځي، په خپل خپل وخت او له خپل خپل ځای نه راخېژي او پرېوځي، ونې، بوټي او حیوانات د خپل فطرت مطابق په خپل کار لګیا دي، په ټولو مخلوقاتو کي یوازي کافر او عاصي انسان دئ چي د الله له دین نه پرته د بل څه په لټه کي شي، هم د الله د دین په نسبت کافر شي او هم د خپل فطرت په نسبت، دی ستر باغي دئ، له هغه دین نه ئې بغاوت کړی چي د زمکي او د آسمان د هر څه دین دئ.

ساینس ته اوس دا خبره جوته شوې چي په دې عالم کي هر څه د معینو ضوابطو او قواعدو سره سم ترسره کېږي، حرکت، سرعت، شتاب، ویشتل، سقوط، د عناصرو ترمنځ ترکیب، د موادو او مرکباتو پیداینښت، زېږښت او بېرته تجزیه، ټول د ثابتو او تغییر نه منونکو قواعدو سره سم، سرته رسي، نن ساینس دا ثابت سنن د فورمولونو په شکل کي توضیح کوي.

تشریعي قضاء:

هغه احکام چي د انسان لپاره وضع شوي او انسان ورباندي مکلف شوی چي هغه مراعات کړي او خپل ژوند د هغه مطابق عیار کړي، دې ته تشریعي قضاء وایی: لکه چي قرآن فرمایي:

bqã/ b& #•B& yÎêqß‘r ª! $Ó% #Œ) pZÏBs÷sãW wr 9ÏBs÷ßJÏ b%. $Br

W-Ê @Ê ô‰s)ù ¼ã&qß‘r ®!$# ÄÈè÷ `Br 3öNÏd̀ÍB& ô`ÏB äou•Žzø:$# ÞOßgs9

ÇÏÏÈ $ÝÎB الاحزاب:۳۶

او نه با ایمانه نارینه او نه مؤمني ښځي ته نه ښايي چي کله الله او د ده رسول د کوم کار فیصله وکړي، بیا دي دوی ته په خپل دې کار کي څه اختیار او واک وي (بیا له دوی نه اختیار سلب کېږي او مکلف دي چي خامخا به د پرېکړې په وړاندي انقیاد کوي) او چا چي د الله او د ده له رسوله عصیان او سرغړونه وکړه نو یقیناً چي په څرگنده ضلالت سره بې لاري شو.

د تشریعي قضاء سنن او احکام د انسان د ژوند د هغو برخو د تنظیم لپاره وضع شوي چي هلته انسان ته د تصرف نسبي آزادي او اختیار ورکړی شوی، هلته انسان کولی شي له دوو لارو نه یوه په خپله خوښه انتخاب کړي.

اراده:

د هوډ، عزم او قصد په معنا ده او په دې مبحث کي دا مفهوم افاده کوي چي د دې عالم هر څه د (قضاء او قدر) مطابق او د الله تعالی په اراده ترسره کېږي، خبره یوازي دا نه ده چي د کائنات له پیدایښته وروسته او په هغه کي د سننو او مقدراتو له وضع کولو وروسته، د دې عالم هر کار په خپله او له دغو سننو سره سم، د الله له تصرف او پرېکړې پرته سر ته رسي، داسي نه ده چي دا عالم خپلي مخي ته پرېښودل شوی وي او پېښې په خپل سر او د دغو ضوابطو او فورمولونو مطابق او د طبیعي بهیر په څېر رامنځ ته

کېږي، برعکس خبره داسي ده چي که څه هم هر کار، هر خوځښت او هر بدلون او تحول د خاصو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي خو پیل او پای ئې د الله په اراده او إذن وي، دا الله دئ چي په لحظه او هره شېبه ئې اداره کوي، جهت او مسیر ورته ټاکي او خاص نتایج پرې مرتب کوي. خو بایددې پوښتني ته ځواب پیدا کړو چي په داسي حالت کي د انسان د نسبي استقلال او آزادۍ او له دوو لارو او دوو بدیلونو څخه د یوه په انتخاب کي د ده د اختیار معنا څه کېدی شي؟ چي دلته د هر څه او هر کار لپاره له مخکي مقادیر او مقدرات ټاکل شوي، ثابت او تغییر نه منونکي سنن او ضوابط په ټول عالم حکومت کوي او هر کار د الله په اراده ترسره کېږي، دا باور خو د هر ډول خپلواکۍ او استقلال مجال ختموي او له انسان او د عالم له هر څه نه مجبور او مقهور مخلوق جوړوي!!

د ارادې معنی قصد او د یوه کار د سرته رسولو عزم او تصمیم دی لکه چي قرآن فرمایي:

ÇÑËÈ ãaqãŠù `ä¼ç9 Aqà/ b&$ºø© Š#‘&#ŒÎ yçõB&$JRÎ   یس:۸۲

یقیناً چي د ده کار داسي دئ چي کله د کوم څه اراده وکړي نو ورته وایي: شه، نو (هغه له ځنډه پرته) کېږي.

د دې عالم هر کار، د قضاء او قدر سره سم او د الله جل شأنه په اراده ترسره کېږې، داسي نه ده چي الله جل شأنه د عالم له پیدایښت نه وروسته او په هغه کي د هر څه د مقدار له ټاکلو او د سننو او ضوابطو له

وضع کولو وروسته دا عالم او کارونه ئې خپلې مخې ته پرېښي وي او پېښي ئې په خپل سر، له دغو ضوابطو سره سم د یوه طبیعي بهیر، جریان او تسلسل په شکل تر سره شي، بلکې د هر کار سرته رسېدل که څه هم د الهي ثابتو سننو سره سم وي، خو د الله په اراده شروع کېږي، د هغه په اراده پای ته رسي او هغه وربانديې نتائج مرتب کوي. لکه چې قرآن عظیم الشأن په دې ارتباط د انسان د مرگ په اړه فرمایي:

WS_ sB $YFÏ « $èõÎ žwÎ Nqßl? b& <§øÿZÏ b$Ÿ2 $Br

آل عمران:۱۴۵

او هیڅ نفس ته نه ښایي چې ومري، مگر د الله په اذن او ارادې سره، په لیکل شوې او ټاکلې نېټې.

یعني د انسان د مرگ لپاره ثابته نېټه ټاکل شوې، د اجل دا ثابته نېټه مخکې له مخکې لیکل شوې او د انسان مرگ په همدې لیکلې او ټاکلې نېټې د الله په اذن او اراده واقع کېږي.

همدا راز فرمایي:

5=»GÅ2 ’Îžwj ä3Å¡àR& þÎûwr ÇÚ öF{$’Î p7ŠÁB `ÏB >$|¹& $B

ÇËËÈ ×ŽÅ¡« $’?ã š• ÏŒ bÎ) $dr&ŽöR b& È@ö6% `ÏB الحدید: ۲۲

هیڅ مصیبت په زمکه او په خپله تاسو کې نه پرېوځي مگر دا چې په کتاب کې (لیکل شوی)، مخکې له دې چې پیدا ئې کړو، بېشکه چې دا (کار) الله ته

آسانه دئ.

خو په بل ځای کي د مصيبت د نزول په ارتباط دا برخه هم راځي چي هر مصيبت د الله په اراده او اذن نازلېږي لکه چي فرمايي:

¼ɋơû Ÿ‰ö « $Î . `Ë$ã `Br « $ÈÖfÎ ŸwÎ p6ŠÅ B `Ë > $ ¹ & $B

ÇÊÈ ÒŠÎæ äó« ÈäÎ ª ! $ التغابن: ۱۱

هيڅ مصيبت نه نازلېږي مګر د الله په اذن او اراده او څوک چي په الله ايمان راوړي هغه ئې زړه هدايت کړي او الله په هر څه پوه دئ.

له دې آيتونو نه په څرګنده معلومېږی چي د هري پېښي وقوع او د هر مصيبت نزول د الله له سننو سره سم، د مخکي ليکل شوې پرېکړې مطابق او د الله جل شأنه په اراده او اذن ترسره کېږي.

لوح محفوظ:

الله جل شأنه چي په دې عالم کي کوم سنن او مقدرات وضع کړي او د دې سننو او مقدراتو مطابق چي د زمکي له پيدايښت نه تر قيامته پوري کومي پېښي تر سره کېږي، ټول ئې په کامل او مفصل طور په لوح محفوظ کي ثبت کړي، که د تکويني قضاء مطابق په دې عالم کي څه تحول او بدلون راځي او که انسان د خپلو اختياراتو په محدوده کي څه کوي، ټول مخکي له مخکي هغه الله په لوح محفوظ کي ثبت کړي چي عالم باالغيب دی، حاضر او غائب، ماضي او مستقبل، نږدې او لري، هغه ته برابر او يو شان دي، په خپل غيبي او کامل علم سره پوهېږي چي هر انسان به بېل بېل د خپلو

اختیاراتو نه په استفادې سره څه کوي؟

دا په لوح محفوظ کي د راتلونکو پېښو او د انسان د کړو وړو په هکله لیکنه، د انسان اختیارات نه سلبوي او هغه په یوه مجبور، محکوم او بې واکه موجود نه بدلوي. انسان ته چي کوم اختیارات ورکړی شوي او د ده په هکله کوم سنن او ضوابط وضع شوي او د هغه مطابق الله جل شأنه ورسره معامله کوي، دا هم په لوح محفوظ کي ثبت شوي. له دغو سننو څخه یو هم دا دئ چي انسان ته نسبي آزادي او واک ورکړی شوی، کولی شي په خپله خوښه د ښېګڼي او بدۍ له دوو لارو څخه یوه غوره کړي، د ده د آزادۍ او د انتخاب قدرت، د هماغه مقدراتو او ضوابطو مطابق ده چي الله جل شأنه مخکي له مخکي وضع کړي او په لوح محفوظ کي ثبت دي.

کوم ښه یا بد عمل چي انسان د الله تعالی په توفیق، له الهي سننو او ضوابطو سره سم او له هغه نسبي آزادۍ او واک نه په استفادې سره چي الله ورکړی، کوي او الله جل شأنه کوم نتائج د ده په کړو وړو مرتب کوي، ټول الله تعالی ته د غیبي علم په رڼا کي څرګند دي او په کتاب کي ئې مخکي له مخکي لیکلي، د مثال په توګه: دوا د انسان په معالجې او تداوي کي اثر لري، لکه چي په حدیث کي راځي: الله جل شأنه هري بیمارۍ ته دوا پیدا کړې. الله جل شأنه چي د هري بیمارۍ لپاره کومه دوا پیدا کړې، طبعاً له هغې نه په استفادې سره انسان نوموړې بیماري معالجه کولی شي، دا د یوې بیمارۍ معالجه په یوې خاصي دوا سره له الهي مقدراتو سره سم ترسره کېږي او د دوا د عدم استعمال په نتیجه کي، د بیمارۍ تشدید هم د

الهي مقدراتو مطابق رامنځته کېږي، خو الله جل شأنه چي د کوم بیمار کس د انجام په هکله څه لیکلي، ټول هغه عوامل ئې مراعات کړي چي د دې بیمار د انجام په ټاکلو کي اثر لري، لکه دا چي: کوم امکانات به ئې په واک کي وي؟ په کومه مرحله کي به ژوند کوي؟ آیا د دې بیمارۍ ضد دوا تر لاسه کولی شي که نه؟ او په دې ترتیب به د ده پای او عاقبت څه وي؟ الله جل شأنه ته دا ټول عوامل د خپل غیبي علم په اساس روښانه دي، د دغو ټولو په رڼا کي ئې د ده د عاقبت په هکله څه لیکلي.

د قرآن او احادیثو په رڼا کي دا حقیقت زموږ مخي ته راځي چي مقدرات ثابت او نه بدلېدونکي دي خو انسان کولی شي له یوه تقدیر نه بل ته ولاړ شي، دا همغه خبره ده چي عمر رضی الله عنه د یوه سفر په دوران کي یوه صحابي ته کړې وه، دوی ته اطلاع ورکړی شوې وه چي په وړاندي کلي کي وبا خوره شوې، عمر رضی الله عنه فیصله وکړه چي د رسول الله صلی الله علیه و سلم له لارښوونې سره سم وبا وهلي سیمي ته داخل نشو، ځینو وویل: آیا له تقدیره تېښتو؟! هغه په ځواب کي وفرمایل: نه؛ له یوه تقدیر نه بل ته درومو.

د دغو نصوصو څو بېلګي دا دي:

- پیغمبر علیه السلام فرمایي: دعاء د مصیبتونو په ردولو کي اثر لري.

یعني الله جل شأنه چي کوم فرد یا قوم ته د هغه د کړو وړو په وجه کوم مصیبت مقدر کړی، که هغه توبه وکړي، خدای ته رجوع وکړي، الله ته دعاء وکړي او له هغه نه مرسته وغواړي، الله جل شأنه دا مقدر شوی

مصيبت مسترد کوي.

لکه چي قرآن فرمايي:

$B Ÿ‰è/ .`Ï 3‘ ‰ţ]Ï ÏM»ZÉi t6ø9$# `Ï $Z9ø9R& $B bqßJõ3tƒ tûïÏ%©!$# bÎ)

šc qãèÏ»=9$# ãNåkß]yèù=tƒ ur ª!$# ãNåkß]yèù=tƒ 7 Í»tFÅ6ø9$# Îû Ä¨$¨Z=Ï9 çmY¨•t/

ÞOŠÏm§9$# ÛU#§q÷G9$# O$tRr&ur 4 öNÍköŽn=tã Ü>qè?r& y7Í»s9'ré'sù (#qãY¨•t/ur (#qßsn=ô¹r&ur (#qç/$s? tûïÏ%©!$# žwÎ) ÇÊÎÈ

ÇÊÏÈ   البقره: ۱۵۹-۱۶۰

له څرګندو آيتونو نه چي مونږ کوم څه نازل کړي، څوک چي دا پټوي، وروسته له هغه چي مونږ خلکو ته په کتاب کي بيان کړي، نو يقيناً چي په دغو کسانو هم الله لعنت وايي او هم هر لعنت ويونکی پرې لعنت وايي.

مګر هغه چي توبه او رجوع ئې وکړه او خپل کړه ئې اصلاح کړل او بيان ئې کړ، نو د دوی توبه به قبوله کړم او زه خو يقيناً چي ډېر مهربان توبه منونکی يم.

دلته هغو دين په دنيا خرڅوونکو ته اشاره شوې چي حق پټوي او په دې سره د فساد او فتنو خورولو باعث ګرځي، د دوی دا حق پټول د الله په دين کي دومره ستره ګناه ګڼل شوې چي د الله، ملائکو او ټولو خلکو د لعنت وړ ئې ګڼي، خو که دوی له دې جرم نه توبه وکړي، هغه فتنې او فسادونه چي په همدې پټولو سره ئې راولاړ کړي هغه اصلاح کړي او پټ کړي حقايق بيان کړي، يوازي په دې صورت کي الله تعالی د دوی توبه

مني، له دې پرته که په خپل مخکني حالت کې ومري نو همداسې به د تل لپاره په لعنت کې پاتې وي. دلته ګورئ چې د توبې قبلېدو لپاره درې شرطونه اېښودل شوي: له خپلې ګناه نه بېرته راګرځېدل او الله ته مخه کول، د حق په پټولو سره چې کوم فساد رامنځته شوی، د هغه اصلاح او جبران او پټ کړي حقايق بيانول.

ګورئ هغه کسان چې د حق پټولو په وجه د الله جل شأنه له خوا رټل شوي او د لعنت وړ ګرځېدلي، د توبې، اصلاح او د حق څرګندولو په وجه له دې عذاب نه ژغورل شوي د دوی سابقه تقدير او انجام بدل شوی.

- د احد په جنګ کې چې الله تعالی د پيغمبر عليه السلام له يارانو سره د مرستې وعده کړې وه، ملائکې ئې د دوی مرستې ته راولېږلې، الله تعالی دوی ته د صبر او تقوی په وجه پر کفارو غلبه او فتحه ورکړه؛ خو وروسته چې ځينو له هغو اصولو او ضوابطو نه عدول وکړ چې د فتحې او برې لپاره مقدر شوي او د ماتې او ناکامۍ عوامل د دوی په ډله کې راپيدا شول، الله جل شانه د دوی فتحه او بری په ماتې او ناکامۍ بدل کړ.

لکه چې قرآن فرمايي:

#Œ)Î #_ Ľm ¾ïïîöîî Nçs q• ¡ ß ? ö)Î ýç‰ ãr ª! $$Nà6 %‰ ¹ ô)9r

$B Nà1‘& $B ‰è/ .`ÏB Mçž Á ãr ÌøB{$ ’Î Nçã“»Y?r óOçFù±

o•Åy$$%fÎ•ã `B Nà6 ŸÏBr $‹R‰9$$%fÎ•ã `B Nà6 ŸÏB šc qčÅê

@Ò ù rê ª ! $ Ñà6 Ÿã $ÿã ô)9r Ñã Šî F ïö Ñ ã Ñà6 ù• ¹ ßê

ÇÊÈ ûüZ Bs-38S’ ?ã آل عمران:۱۵۲

او یقیناً چي الله خپله وعده درسره رښتیني کړه، هغه وخت چي د الله په حکم مو دوی نیول او وژل، تر هغه چي بې زړه شوئ او په هغه کار کي مو په خپلو کي نزاع وکړه او له هغه وروسته مو نافرماني وکړه چي تاسو ته ئې ستاسو محبوب شیان دروښودل، له تاسو نه ځینو دنیا غوښته او ځینو مو آخرت غوښتو، بیا ئې له دوی نه راوګرځولئ، تر څو مو وآزمویي او یقیناً چي تاسو ته ئې عفو وکړه او الله خو پر مؤمنانو د فضل څښتن دئ.

یعني الله تعالی له تاسو سره خپله وعده ترسره کړه، تاسو ته ئې بری درکړ، دښمن مو پسي اخیستی وو، یو په بل پسي مو نیول او وژل، دا لړۍ تر هغه روانه وه چي تاسو بې زړه توب وښود، په خپلو کي مو اختلاف وکړ، له هغه وروسته چي غنایم مو تر سترګو شول د پیغمبر هدایات او اوامر مو له پامه وغورځول او بالآخره د هغو په څنګ کي چي آخرت لټوي داسي کسان هم راپیدا شول چي د غنیمت په لټه کي وو، نو خود به ستاسو فتح په ماتې بدلېده او الله تعالی به خپله مرسته متوقف کوله او د دښمن له تعقیب نه به پاتې کېدئ، خو دا هم د الله یوه آزموینه وه، الله دا غلطي معاف کړه، که دا الهي عفوه ستاسو په حال نه وی شامله شوې معلومه نه ده چي له کوم بد عاقبت سره به مخامخ شوي وئ، الله پر مؤمنانو باندي د فضل خاوند دئ.

- د آدم علیه السلام د پیدایښت او په جنت کي د ځای په ځای کېدو او بیا له هغه نه د وتلو په کیسې کي هم قرآن عظیم الشأن دا حقایق ښه څرګند کړي، داسي چي:

۱- آدم علیه السلام په زمکه کي د خلیفه په توګه پیدا کړی شو، د خلافت د دندي د ترسره کولو لپاره د دې عالم هغه ځواکونه ده ته منقاد کړی شول چي د عالم د امورو د سمبالولو دنده په غاړه لري، ملائکي ده ته په سجده شوې، یعني ده ته به منقادي وي او د ده مرسته به کوي.

۲- خو شیطان د ده مخالف او د ده د بې لاري کولو په لټه کي.

۳- د آدم علیه السلام د اوسېدو اصلي ځای جنت دئ خو د ده مخالف ځواکونه هڅه کوي دی له جنت نه محروم کړي.

۴- په جنت کي آدم علیه السلام ته له یوې خوا څه استقلال او د انتخاب واک او اختیار ورکړی شوی او له بلي خوا څه محدودیتونه ورته وضع شوي، د جنت هر راز مېوې، په هر ځای کي او هرڅومره خوړی شي، خو د ونو یوې خاصې نوعې ته باید نږدې نه شي، چي دې ته نږدېوالي او د مېوې خوراک ئې ظلم او تېری ګڼل کېږي او له جنت نه د محرومېدا سبب ګرځي.

۵- شیطان آدم او بي بي حوا علیهما السلام د دې مېوې خوړلو ته وهڅول، د دوی قدمونه ئې وښویول او له جنت نه ئې وایستل.

۶- شیطان سرغړونه او لویي وکړه، الله تعالی له خپلي خوا ورټلو او د لعنت وړ وګرځېدو.

۷- آدم علیه السلام د شیطان په لمسونه د هغې ممنوعه ونې مېوه وخوړه؛ خو توبه ئې وکړه، الله تعالی د ده توبه ومنله او خپل رحمت او پېرزوېنه ئې د ده په حال شامله کړه.

د سرکشۍ او تکبر په وجه د شیطان رټل او د توبې او انابت په وجه په آدم علیه السلام پېروزېنه او رحمت، دواړه د الهي سننو او مقدراتو مطابق وو.

- یوه بله کیسه دا مطلب مزید توضیح کوی:

د یوه سفر په دوران کې، د اصحابو لښکر ته چې عمر رضی الله عنه هم پکې وو اطلاع ورسېده چې په مخکني کلي کې وبا خوره شوې، په خپلو منځونو کې مشورې ته کښېناستل چې آیا نوموړي کلي ته داخل شو که نه، ځینو په دې ټینګار کولو چې باید له څه تشویش نه پرته کلي ته داخل شو. په قضاءاو قدر زموږ ایمان د دې غوښتنه کوي چې له پېښو ونه وېرېږو، که زموږ د مرګ نېټه نه وي را رسېدلی نه مرو او وبا په موږ اثر نشي کولی، له مناقشې وروسته دا پرېکړه وشوه چې نوموړي کلي ته له ننوتو ډډه کوو. د غونډې په پای کې یوه کس له عمر رضی‌الله عنه نه پوښتنه وکړه چی آیا له قدر نه په ځنګ شو، عمر رضی الله عنه په ځواب کی ورته وویل: له یوه قدر نه بل ته درومو.

آیا انسان د اختیار خاوند دئ

که مجبور او بې اختیاره؟

آیا انسان ته د خپلې لاري د انتخاب آزادي ورکړی شوې؟

قرآن عظیم الشأن په ټول صراحت او وضاحت سره دا مطلب څرګندوي چي انسان ته د یوې معیني دائرې په انګړ کي د خپلې لاري او له ښه او بد نه د یوه د انتخاب واک او آزادي ورکړی شوې، د همدغه واک او اختیار په وجه هغه د خپلو عملونو بدله ګوري.

تر ټولو د مخه په کار ده چي د قرآن ځیني هغه آیتونه له نظره تېر کړو چي وایي: انسان ته په یوې معیني دائرې کي دا اختیار ورکړی شوی چي یوه له دوو لارو او له ښه او بد څخه یو ئې انتخاب کړي، د ده دغه اختیار او استقلال ته په پام سره هغه د خپلو عملونو مسئولیت په غاړه لري او سزا به ئې ګوري: دا مطلب په ګڼ شمېر آیتونو کي راغلی چي مونږ دلته په دوو بېلګو اکتفا کوو. د کهف په مبارکي سورې کي راغلي:

$R] ö¯ó‹ù ä$© Æ Br `ËsÙãù ä$© `Jù Oä¯s `Ë ‘, s$Ë©èr

{qè$óã{qèÊGó„ bÎr $gèŠ#Žß bÏÏ Þ%n& #‘$R ûüÜÎ»ë=Ï $RÔGã&

$)ÿ?ëã Ñ ä$™r Ü #Ž¤ 9$š [ö nqã_ ê$“ ëtì„ ègÔ$ äJÎ

•ô_& ß‹Å Õçÿ $RÎ Ï M» sÎ»Á 9$(qèÜ ãr {qä#ä šú ï%$bÎ ÇÈÈ

ÇËÈ x Jã ` ¡ ô& ôB الکهف: ۲۹ـ ۳۰

او ووایه: دا ستاسو د رب له لوري یو حقیقت دئ، نو څوک چې غواړي ایمان دې راوړي او د چا چې خوښه وي کافر دې شي، بې شکه چې مونږ د ظالمانو لپاره داسې اور تیار کړی چې دیوالونه به ئې پرې راتاو وي او چې کله د مرستې لپاره غږ کړي نو په داسې اوبو به ئې غږ ته ځواب ویلی شي چې خوټېدونکې، توري او بویناکې دي او مخونه وریتوي، څومره بد څښاک او څومره بد ټاټوبی او بې شکه هغو چې ایمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي، مونږ د هغه چا اجر نه ضایع کوو چې د عمل له مخې ښه وي.

له دې مبارکو آیتونو په ډېر صراحت او وضاحت سره معلومېږي چې انسان ته دا اختیار او واک ورکړ شوی چې په خپله خوښه یا د ایمان او صالح عمل لار غوره کړي او یا د کفر او ظلم لار، د همدغه واک او اختیار په وجه او د خپل انتخاب د څرنګوالي له مخې به سزا ګوري.

همداراز د النبأ په سوره کې لولو.

ÇÌÈ $/$«B ¾ÏÎh/u 4<Ï ‹ /B$ä$© `Jù ‘,tø$Bø×ß$7 ÏŒ النباء : ۳۹

دا رښتينې ورځ ده، نو څوک چې غواړي، د خپل رب په لوري دې د ورتګ لار غوره کړي.

يعني دا هم د انسان په انتخاب پورې اړه لري چې د خپل رب لوري ته د ورتلو لار اختيار کړي او د صالح عمل په نتيجه کې د الله خوا ته غوره مقام ترلاسه کړي.

او دا چې د دې آيتونو تر څنګ قرآن دا هم ويلي چې: و ماتشاءون الا ان يشاء الله: تاسو غوښتی نه شئ تر څو د عالمونو رب الله نه وي غوښتې. دا مطلب به څنګه د انسان له نسبي آزادۍ او اختيار سره متصادم نه ګڼو او څنګه به دا آيتونه سره همغږي ثابتوو، ځواب ئې دا دی:

که دا آيت او دې ته ورته، مستقل او له نورو بېل نه بلکې د ټولو هغو آيتونو ترڅنګ وڅېړو او ټول هغه آيتونه په پام کې ولرو چې د قضاء، قدر، اراده، مشيت او اختيار مفاهيم په کې راغلي، نو په مطلب ئې پوهېدل آسانه او له خبط او خطا نه خوندي پاته کېدی شو، متأسفانه بادي الرأی کسان او د لنډ نظر خاوندان دا آيت يوازې او نورو ته له پامه پرته څېړي، په همدې وجه په مطلب پوهېدل ورته ګران شي او ګمان کوي چې دا آيت د انسان په بې وسۍ، مجبوريت او عدم اختيار دلالت کوي، دوی دې ته نه دي متوجه چې په دې آيتونو کې د دې موضوع يوه څنډه څېړل شوې او نوري برخې ئې په نورو آيتونو کې، په کار ده په موضوع د ښه پوهېدو

لپاره ټول اړوند آیتونه په پام کې ونیسو، د دغې غلطۍ په وجه ځینو کسانو د قضاء او قدر په اړه داسې څه ویلې چې په موضوع د پوهېدو په ځای ئې هغه مزید گرانه کړې، خلکو ته ئې شکوک او شبهات راپیدا کړې او دښمنانو ته ئې د دې خبرې کولو موقع ورکړې چې ووایې: قرآن هم انسان بې اختیاره او مجبور مخلوق گڼې او هم ئې کړه وړه د محاسبې وړ، په داسې حال کې چې مجبور مخلوق د خپلو کړو وړو په اړه هیڅ مسئولیت نه لرې، د مجبور مخلوق د ټولو کړنو مسئولیت د هغه چا په غاړه وې چې دی ئې ورته مجبور کړی!! ځینې نور بیا په دې هکله له څه ویلو ممانعت کوې او په دې ئې ټینگار وې چې د قضاء او قدر موضوع باید مجمل ومنو او تفصیل ته ئې له ننوتو ډډه وکړو!! په داسې حال کې چې دا یوه مهمه اعتقادې موضوع ده او ایمان پرې ضرورې، ایمان له علم او پوهې پرته نه شې کېدی، ایمان په حقیقت کې د پوهې انتهاء او پایله ده، قرآن د گڼ شمېر آیتونو په ترخ کې او په ډېر تفصیل سره دا موضوع څېړلې. که په قضاء او قدر پورې مربوط ټول آیتونه د یوه بل څنگ ته کېږدو، د یوه لپاره بل له پامه ونه غورځوو او د ټولو په رڼا کې نتیجه راوباسو، نو نه به په اصل مطلب پوهېدل راته گران وې او نه به له کوم مشکل سره مخامخ کېږو.

د دغې موضوع په ارتباط مو باید دې ته هم پام وې چې قرآن که له یوې خوا دا ویلې چې دلته تغییر نه منونکې قضاء او قدر شته، هر کار د قضاء او قدر مطابق او د هغو سننو او ضوابطو په مراعات سره چې الله تعالی د دې عالم لپاره وضع کړې، د الهې مقدراتو په محدوده کې او د الله

تعالی په اراده او إذن ترسره کېږي، له بلې خوا ئې دا هم ویلي چي انسان ته نسبي واک او اختیار ورکړی شوی، هغه کولی شي له دوو لارو یوه غوره کړي، کولی شي له دوو کارونو نه د یوه د کولو اراده وکړي، پر قرآن د ایمان غوښتنه دا ده چي مونږ به په دواړو خبرو ایمان لرو، نه دا چي یوه ئې ومنو او پر هغې ټینگار وکړو او له بلي سترگي پټي کړو او له پامه ئې وغورځوو. هغه چا ته چي په قرآن کي لږ غور وکړي، د دې دواړو خبرو تلفیق گران کار نه دئ او په ډېره آسانۍ سره دې نتیجې ته رسېږي چي انسان ته د نسبي اختیار او واک ورکول او له دوو بدیلونو څخه د یوه د انتخاب قدرت او صلاحیت ورکول، د همدې الهي (قضاء) او (قدر) یوه برخه ده، الله تعالی دا سنت وضع کړی چي انسان کولی شي په ځینو مواردو کي او د یوې خاصي محدودې په انگړ کي د خپل مشیت او غوښتني مطابق اقدام وکړي، که دا الهي سنت نه وی او د ده دا اختیار د قضاء او قدر جزء نه وی نو انسان به د جماداتو په څېر په کامله توگه محکوم او بې اختیاره وو، هیڅ څه به ئې په خپله خوښه نه شو ترسره کولی!! خو د الله تعالی مشیت داسي تللی، الله تعالی داسي اراده کړې، الله تعالی داسي غوښتي چي انسان دي نسبي واک او اختیار ولري، د همدې لپاره وایو چي انسان هر څه کوي د الله په اراده، إذن او اجازه ئې کوي، الله تعالی ورته د یوې پرېکړي عزم او د یوه کار د کولو توفیق ورکوي. د (قضاء) او (قدر) معنا دا نه ده چي انسان بې اختیاره او بې ارادې مخلوق دئ، چي نه د انتخاب اختیار لري او نه په خپل تقدیر او برخلیک کي د ده اراده او عزم

څه اغېز لري. دا د قضاء او قدر ډېر غلط او ناسم تعبير دئ، (قدر) يعني دا چې دلته د هر څه لپاره خاصه او تغيير نه منونکې اندازه ټاکل شوې او (قضاء) يعني دا چې دلته هرڅه د ثابتو سننو او ضوابطو مطابق ترسره کېږي، انسان ته د همدغو سننو او مقدراتو په محدودې کې د انتخاب واک او اختيار ورکړی شوی، په سم انتخاب ئې سم نتائج مرتب کېږي او خراب انتخاب ئې خراب نتائج ورکوي.

دې ته مو هم بايد پام وي چې که انسان له داسې څه سره مخامخ کېږي چې د ده له اختيار او واکه بهر دي، د ده عمر، د پيدايښت او مرگ نېټه ئې، پېښې او حوادث او که داسې څه چې په خپل انتخاب او اراده ئې کوي، دا ټول له مخکې په لوح محفوظ کې ليکل شوي، ځيني کسان په لوح محفوظ کې دا ليکنه د انسان د نسبي واک او اختيار منافي گڼي، چې دا يوه مغالطه ده، وجه ئې يا ناپوهي ده او يا له اسلام سره دښمني!! دوی دې ته نه گوري چې په لوح محفوظ کې دا هم ليکل شوي چې انسان نسبي واک او اختيار لري، کولی شي له دوو لارو يوه د تلو لپاره غوره کړي او دا داسې ده لکه په پورتني مثال کې چې ته د هغه دوست وضعيت ته په پام سره ده ته د کيلي ورکولو په وخت کې له ځان سره وليکې: دی به په دې باغ کې څه څه وکړي او کومې کومې مېوې به وخوري، ستا دا ليکنه ستا د پوهې او علم څرگندونه کوي، هر څومره چې ستا علم او پوهه دقيق وي همدومره به د ده کړه وړه ستا د ليکنې موافق خېژي، ستا ليکنه نه د ده خپلواکي سلبوي او نه ئې په کوم کار اړ کوي، دا ځکه چې تا په خپله د باغ کيلي

ورکړې او د هري مېوې خوړلو اختیار دي ورکړی، په لوح محفوظ کې لیکنه دې ته ورته ده، دا لیکنه د انسان د هغو عملونو په اړه چې په خپل اختیار او خپلې خوښې ئې ترسره کوي، تقدیر بالوصف دئ، نه تقدیر بالحکم، دی پرې اړ شوی نه دئ بلکې د ده حالت په کې بیان شوی، دا د الله تعالی د بشپړ علم غیب ښودنه کوي، نه د هغه څه چې د انسان اختیار ترې سلب کړي او یو محکوم او مجبور مخلوق ترې جوړ کړي.

قرآن فرمایي:

$R] ö̧ǫ̃Ő‹ù ä$© Æ Br `Ë$ǫ̃ù ä$© `Jù ÓãΐŞ `B ', s$É̊©ȍr

(qé$óãÿ(qèÉGó ‚ b]r $gé$Š#Žß NÍÍ Þ%n& #‘$R ûüÏJÎ»©à=Ï9 $RôGãr&

$)ÿ?ã Ñ ä$™r Ü #Ž¤ 9$š [ô̂ nqã ë$ “ Èt„ ë̂gôÜ$ ãJÎ

•ô & ß‹Ô çŴ $R] Ü»s î»Á 9$(qè Ü ãr (qã B#ä šú ïÏ%$b] ÇËÒÈ

ÇÌÈ x Jã ` ¡ ô̂m& ôB الکهف:۲۹-۳۰

او وواېه: دا ستاسو د رب له لوري یو حقیقت دئ، نو څوک چې غواړي ایمان دې راوړي او د چا چې خوښه وي کافر دې شي، بې شکه چې مونږ د ظالمانو لپاره داسې اور تیار کړی چې دیوالونه به ئې پرې راتاو وي او چې کله د مرستې لپاره غږ کړي نو په داسې اوبو به ئې غږ ته ځواب ویلی شي چې خوټېدونکې، توري او بویناکې دي او مخونه وریتوي، څومره بد

ځنباک او څومره بد ټاټوبی او بې شکه هغو چي ایمان ئې راوړی او صالح عملونه ئې کړي، مونږ د هغه چا اجر نه ضایع کوو چي د عمل له مخي ښه وي.

له دې مبارکو آیتونو په ډېر صراحت او وضاحت سره معلومېږي چي انسان ته دا اختیار او واک ورکړ شوی چي په خپله خوښه یا د ایمان او صالح عمل لار غوره کړي او یا د کفر او ظلم لار، د همدغه واک او اختیار په وجه او د خپل انتخاب د څرنګوالي له مخي به سزا ګوري، همداراز د النبأ په سوره کي لولو.

ÇÌÈ $/$«B ¾ïhî ƒ 4k] ‹ƒB$ä$© `Jù ‘,tø$Áø9$# 7ÏŒ النباء : ۳۹

دا ربښتینې ورځ ده، نو څوک چي غواړي د خپل رب په لوري دي د ورتګ لار غوره کړي.

یعني دا هم د انسان په انتخاب پوري اړه لري چي د خپل رب لوري ته د ورتلو لار اختیار کړي او د صالح عمل په نتیجه کي د الله خوا ته غوره مقام ترلاسه کړي.

خو په دې ارتباط یوه مهم مطلب ته جدي پاملرنه په کار ده او هغه دا چي د انسان اراده، عزم او د یو کار د سرته رسولو پرېکړه، غوښتنه او تصمیم د الله تعالی د ارادې او مشیت تابع دي، صرف هغه څه کولی شي چي الله جل شأنه ئې د کولو توفیق ورکړي، لکه چي قرآن فرمایي:

$Br ÇËÈ Ws‹Î™ ¾ïhî ƒ 4k] ‹ƒB$ä$© `Jù ø•Ïõ? ¾íÉ»d b]

ÇÌÈ $VJ‹Åm $¸JŠÎã b%. ©$bÎ ª! $ä$±„ b& Wî brâ$±@

الانسان: ۲۹- ۳۰

بې شکه چي دا یو تذکر او پند دئ، نو څوک چي غواړي خپل رب ته د رسېدو غوره لار دي غوره کړي. او نه شئ غوښتئ مګر هله چي الله ئې وغواړي، بې شکه چي الله باحکمته پوه دئ.

دا آیت چي په وار وار د قرآن د مواعظو او لارښوونو په پای کي تکرار شوی، دا مهم مطالب افاده کوي:

الف: دا یو تذکر او پند دئ د هغه چا لپاره چي غواړي الله تعالی ته د رسېدو غوره لار ومومي او د ده په لوري د تلو لپاره ئې غوره کړي.

ب: انتخاب ستاسو په لاس کي دئ، پند ترې اخلئ او الله تعالی ته د رسېدو لار غوره کوئ او که مخ ترې اړوئ او په کږو لارو سر کېږئ.

ج: د الله تعالی لار د هغه ذات لار ده چي په ټولو اسرارو پوه دئ، په هر حکم او لارښوونه کي ئې ژور حکمتونه مضمر دي.

د: دا لار فقط د الله تعالی په توفیق سره پلې کولی شئ، د الله تعالی مشیت په دې تللی چي انسان د خپلي لاري انتخاب ته آزاد پرېږدي، که څوک د الله تعالی لار غوره کړي هغه ته د تلو توفیق ورکوي او د ځان په لوري ئې هدایت کوي، او که څوک د شیطان په لارو تلو ته ملا وتړي په همدې کږو لارو د تلو فرصت او توفیق ورکوي، ده په خپل انتخاب سره د الله تعالی د مشیت خلاف نه بلکي عیناً د ده د سننو مطابق کار کړی، دا ځکه چي الله تعالی غوښتي چي انسان په خپل انتخاب کي آزاد وي او وکولی شي له دوه

بدیلو یو ئې غوره کړي، له دوو لارو یوه د تلو لپاره انتخاب کړي، د هر کار توفیق د ده له لوري دئ، دا د ده په إذن او ارادې سره ده چي تاسو یوه لار غوره کولی شئ او د تلو توفیق ترلاسه کوئ، دا سنن د باحکمته پوه رب له لوري وضع شوي، الهي سنن دقیق دي او په کامل او بشپړ علم ولاړ او په هر یوه کي ئې حکمت او مصلحت مضمر دئ.

همدا راز فرمایي:

$Br ÇËÑÈ LìÉGó„ b& NãZÏB ä$© `Jï ÇËÐÈ ûüÏJ»n=yèù=Ïj Öò2 wÎ) qèd bÎ)

ÇËÒÈ šú üÏJ=»yèø9$# >u ª!$# uä$±o„ b& HwÎ) brâä!$±n@ التکویر:۲۷-۲۹

دا ندی مگر عالمیانو ته پند او یادونه، ستاسو هغه چا ته چي غواړي مستقیم (او په سمه لار برابر) شي او نه غواړئ تاسو "کوم څه" مگر دا چي الله د عالمونو رب ئې وغواړي.

په دې آیتونو کي دا دوه مطلبه یو په بل پسي راغلي.

الف: انسان کولی شي د ایمان او کفر او د سمي او کږې لارو نه یوه په خپله خوښه غوره کړي.

ب: خو د ده خوښه، غوښتنه او اراده، د الله جل شأنه د ارادې او مشیت تابع ده.

بادی الرأی کسانو او د سطحي نظر خاوندانو ته په دې دواړو خبرو کي څه تضاد او تباین په نظر ورځي، د دواړو تلفیق ورته گران برېښي او کله کله په دې هکله د داسي مغالطې مرتکب شي چي له هغې نه وتل او

سمه لار موندل ورته محال شي. خو که څوک د قضاء او قدر او د الله جل شأنه د ارادې او د انسان د نسبي واک او اختیار په هکله مخکنیو مطالبو ته لږ ځیر شي، له دې مغالطې او معضلې په آسانۍ وتلی او په حقیقت پوهېدلی شي.

الله جل شأنه د دې عالم د هر څه لپاره اندازه ټاکلې، په دې عالم کې ئې ثابت او نه بدلېدونکي سنن وضع کړي، هر څه له همدغه تقدیر او قضاء سره سم د الله په اراده ترسره کېږي، انسان ته نسبي واک او اختیار هم د همدې سننو او مقدراتو جز او یوه برخه ده، الله جل شأنه دا سنت په دې عالم کې وضع کړی چې انسان کولی شي د خپل ژوند په ځینو برخو کې، په خپله خوښه تصرف وکړي. که الله جل شأنه دا سنت نه وی وضع کړی او انسان ته ئې دا توفیق او واک نه ورکولی، نو هغه به هم د جماداتو په څېر کاملاً محکوم وو او په خپله خوښه به ئې د څه کولو توان نه درلود، د انسان د اختیار او آزادۍ په هکله د الله اراده د ده په ارادې مقدمه ده، ځکه وایو چې انسان هر څه کوي، د الله په اراده ئې کوي، هغه ورته دا اجازه ورکړې، هغه ورته د پرېکړې، عزم او بیا د اقدام او عمل توفیق ورکوي.

ښایي لاندي مثال له هغه چا سره مرسته وکړی شي چې د انسان نسبي اختیار، او له مخکې ټاکل شوي مقدرات؛ یو د بل منافي ګڼي او دا ورته ګرانه برېښي چې څنګه په لوح محفوظ کې لیکل شوي، تغییر نه منونکي مقدرات له انسانه اختیار او واک نه سلبوي؟:

مثال: تاسو د یوه داسي باغ خاوند یئ چي جګ جګ دېوالونه او دنګه

مضبوطه دروازه لري، ښه ساتنه او حفاظت ئې کېږي، هيڅوک نه شي کولی ستاسو له اجازې پرته دې باغ ته ننوځي، خپل يوه دوست ته اجازه ورکوئ چې باغ ته ننوځي او مېوه ئې وخوري، د دروازې کلي ورکوئ او ورته وايئ: دې باغ ته له دې کلي نه په استفادې سره ننوتی او هره مېوه ئې خوړلی شې، له دې وروسته د دې باغ اختيار ستا په لاس کې دئ، خو دې ته دې پام وي چې د باغ کيڼ لوري ته داسي ونې ولاړې دي چې د مېوو رنګ ئې ښايسته او جالب، خوند ئې ښه، خو خوړل ئې د ګټې په ځای تاوان درته لري، ستا صحت او سلامتيا ته تاوان رسوي، که دغو ونو ته ورنږدې نه شې او مېوه ئې ونه خورې نو دا به ستا په ګټه او زما د رضايت باعث شي، زما خوښه دا ده او دا مې پرتا پېرزو کېږي چې دا نوري هغه مېوې وخورې چې هم تا ته ګټورې دي او هم ئې زه درته خوښوم او پرې راضي کېږم او په دې سره به روغ رمټ له باغه ووځې. ستا دا دوست ستا په اجازه باغ ته ننوځي، هر څه چې په دې باغ کې کوي او هره مېوه چې خوري نو ستا په اجازه او له هغه اختياره په استفادې سره ئې خوري، چې تا ورکړی، په حقيقت کې هغه ستا په اراده، إذن او اجازه او له هغه اختيار او صلاحيت نه په استفادې سره عمل کوي چې تا ورکړی، که مضر او د ده روغتيا او سلامتيا ته تاواني او ستا د خوښي خلاف مېوه خوري او ستا د رضايت خلاف کار کوي او يا ګټوره مېوه خوري او هغه څه کوي چې ستا د رضايت باعث کېږي، دواړه کاره ئې ستا په إذن، اجازه، اراده او توفيق کړي، تا دا موقع، توان، توفيق او اجازه ورکړه چې باغ ته ننوځي او د خپلي

خوښي مېوه وخوري، که تا دا اجازه نه وی ورکړې نه باغ ته ننوتی شو، نه ئې سم او بد کار کولی شو او نه ئې تاواني او ګټوره مېوه خوړلی شوه، غلطي ئې ستا په اجازه کړې خو مسئولیت ئې پر خپله غاړه دئ، د دې لپاره چي په خپل انتخاب کي ئې اشتباه کړې، له اختیار او صلاحیته ئې غلطه استفاده کړې، هغو ونو ته نږدې شوی او مېوه ئې خوړلې چي د ده لپاره تاواني او د باغ د خاوند د خفګان باعث. باغ ته له ننوتو وروسته چي نوموړی کس هرڅه کوي مسئولیت ئې د ده په خپله غاړه دئ، هم مفیده مېوه خوړی شي او هم مضره، دا ځکه چي د انتخاب واک ورکړی شوی، د خپل انتخاب نتائج به ګالي، ښه انتخاب ئې ښه نتائج لري او بد انتخاب ئې بد. د زمکي په سر د انسان خلافت او د قضاء او قدر په وړاندي د هغه محکومیت او ده ته د (اختیار) او (انتخاب) صلاحیت او واک ورکولو معنا همداسي ده.

په دې مثال کي د باغ دېوالونه، دروازه او کلي ئې، د خاوند اجازه، خپل دوست ته د انتخاب اختیار ورکول، د ممنوعه وني د مېوې تاوان، د باغ د خاوند خوښي او ناخوښي له مفید او مضر مېوو نه د استفادې په صورت کي، هم (قضاء)، (قدر)، (د الله اراده)، له خپل بنده نه د الله تعالی رضایت او عدم رضایت، ښه توضیح کوي او هم (د قضاء او قدر په محدوده کي د انسان اختیار او واک) ښه انځوروي، خو د دې قضیې د یوې خاصي څنډې له بیانولو عاجز دئ او هغه دا چي: کله ستا دوست د باغ د دروازې کلي ترلاسه کړي او باغ ته ننوځي، نو ستا له واک او ادارې ووځي، له دې

وروسته ته ورباندي هيڅ ډول سلطه او واک نه لري، په داسي حال کي چي له بنده سره د الله تعالی معامله داسي نه ده، هيڅ شېبه د هغه له ساتني، څارني او اداري نه شي وتی، هر ګام چي مخکي ږدي د الله په توفيق او مرسته ئې ږدي، د ښه او بد کار توان هم هغه ورکوي. د الله تعالی د مشيت، ارادې، قضاء او قدر په وړاندي د انسان مشيت، اراده او انتخاب پورتني مثال ته ورته دئ، هغه ښه او بد کار د الله تعالی د مشيت او ارادې مطابق کوي خو په خپله خوښه او له هغه اختيار نه په استفادې سره چي الله تعالی ورکړی.

په قضاءاو قدر د ایمان غوښتني

د قضاء او قدر په ارتباط لومړی مهمه خبره دا ده چي باید د دې موضوع په معنی، مفهوم او مطلب پوه شو، په قضاء او قدر باندي ایمان دا غوښتنه کوي چي د دغو مفاهیمو په حقیقت پوه شو، دا ځکه چي موږ د دغو الفاظو په معنی او مفهوم باندي په ایمان او باور درلودلو مکلف شوي یو، که د دغو الفاظو په مفهوم او معنی پوه نشو او حقیقت ئې موږ ته واضح نه وي، داسي چي د هر راز شک او شبهې احتمال ختم کړي، نو یوازي په الفاظو به دایمان معنی څه وي؟

قرآن چي موږ په دې مکلف کوي چي په کوم څه ایمان راوړو، نو لومړی موږ د هغه په حقیقت پوه کوي، هیڅکله موږ په مجهول او غیرقابل فهم مطلب باندي په ایمان راوړلو نه ګماري. که موږ ته د قضاء او قدر مفهوم واضح نه وي، نو د ټولو هغو آیتونو په مطلب نشو پوهېدی چي دا الفاظ په کي راغلي.

صبر د مصائبو په وړاندي:

څوک چي په قضاءاو قدر ایمان لري، د کړاوونو او ستونزو په وخت

کي به صابر وي، له بل نه د شکوې او شکایت په ځای به صبر کوي او عقیده به ئې دا وي چي دا کړاوونه تصادفي پېښي نه دي، بلکي د الله جل شأنه له ثابتو سننو او مقدراتو سره سم واقع شوي، حتماً له ده نه داسي خطاء او اشتباه شوې چي په نتیجه کي ئې له دې کړاو او ستونزي سره مخامخ شوی. هغه د مصیبتونو په وخت کي د بې صبرۍ او شکوې په ځای په خپلي تګلاري او کړو وړو کي تجدید نظر کوي، له کړاو سره د مخامخ کېدو عوامل لټوي او د خپل عمل د اصلاح هڅه کوي، مصیبتونه هغه د غفلت له خوبه راویښوي، لکه چي قرآن فرمایي:

9Ÿ. `ã (qãè/r ô`B/Ÿ‰f‹ öM6¡ . $Jÿù p7šÅ B `Ï Nà6 7» ¹ & $Br

ÇÌÉ الشوری: ۳۰

او په کوم مصیبت چي تاسو اخته کېږئ نو دا ستاسو د خپلو لاس ته راوړنو په وجه ده، او له ډېرو ئې (الله) تېرېږي.

دا آیت په ډېر صراحت او قاطعیت سره وایي چي مصیبتونه ستاسو د کړو وړو په سبب راځي او دا چي دا ستاسو د ګناهونو یوازي د یوې برخي سزا ده، که الله تعالی عفو ونکړي او له تاسو سره د فضل او عفوې په ځای د عدل له مخي معامله وکړي نو تر دې به ئې ستر ستر مصیبتونه درباندي نازل کړي وو.

قرآن د هغو مجاهدینو او خدای پالونکو په اړه چي د پیغمبرانو په څنګ کي جنګېدلي او له مصیبتونو سره مخامخ شوي، خو صبر ئې کړی او

مصیبتونه ئې د خپلو اشتباهاتو نتیجه ګڼلې، فرمايي:

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] آل عمران: ۱۴۶-۱۴۸

او ډېر پېغمبران داسي وو چي ډېر خدای پالونکي ئې په څنګ کي جنګېدلي، خو د الله په لار کي د رسېدلو مصيبتونو په وجه نه سست شول، نه ئې د ضعف احساس وکړ او نه ئې (د دښمن په وړاندي) ذلت ومنلو او داسي صبر کوونکي په الله ګران وي.

او خبره به ئې له دې پرته بل څه نه وه چي ويل به ئې: اې زمونږ ربه! زمونږ ګناهونه او په خپلو چارو کي زمونږ تېرى او اسراف راته وبخښه او زمونږ قدمونه استواره کړه او په دې کافر ټولګي مونږ ته برى راکړه.

نو الله دنيوي بدله هم ورکړه او د آخرت غوره بدله هم او الله داسي محسنين خوښوي.

په دغو مبارکو آيتونو کي څو اساسي لارښووني ګورو:

- له محمد عليه السلام نه مخکي ډېر پېغمبران راغلي او تللي، د هر يوه په څنګ کي ډېر خدای پالونکي راغونډ شوي او د الله په لار کي جنګېدلي.
- د دغو پېغمبرانو خدای منونکي ملګري داسي وو چي د الله په لار کي له مصيبتونو سره د مخامخ کېدو په وجه نه سست شوي، نه ئې د ضعف او ناتوانۍ احساس کړی او نه د دښمن په وړاندي ذلت او سپکاوي ته تسليم شوي. مبادا تاسو د الله په لار کي له مصيبتونو سره د مخامخ کېدو په وجه سست شئ، شور شوق او جذبه مو له لاسه ورکړئ، د دښمن قوت تاسو ووېروي او د هغه په وړاندي د ضعف او ناتوانۍ احساس وکړئ، د دښمن شرائطو ته تسليم شئ او د هغه لويي ومنئ.
- دوی له ماتو نه وروسته هم نه دي مأيوس شوي، ماتې او هزيمتونه ئې د خپلو اشتباهاتو او اسراف نتيجه ګڼلې، له الله نه ئې د خپلو ګناهونو او تېريو معافي غوښتې، سنګر ئې نه دئ پرېښی او له مبارزې نه ئې لاس نه دئ اخيستی، تل ئې له خپل الله نه د دښمن په ضد په خپلي مبارزې کي د بريا دعا کړې. بايد متوجه وئ چي د ايمان تقاضا همدا ده.
- دوی هم دنيوي برياوې ترلاسه کړې او هم ئې د آخرت فلاح او سعادت په برخه شوی.
- دا محسنين دي، د احسان لار همدا ده، دوی د خپلو همدې غوره صفاتو په وجه د الله د دوستۍ مستحق شوي، داسي محسنان په الله ګران

وي.

- له دې مخکې هم ډېر پېغمبران تېر شوي او د دوی په څنګ کې ډېر خدای پالونکي جنګېدلي، د پېغمبرانو او د خدای پالونکو لار همدا ده؛ له حق نه د دفاع په خاطر د کفر، شر، فساد او ظلم په خلاف جنګېدل.
- نورو خدای پالونکو ته هم د الله په لار کې مصيبتونه وررسېدلي، خو د دغو مصيبتونو په وجه نه سست شوي، نه ئې کمزوري ښودلې، نه ئې د دښمن په وړاندې د ذلت سر ټيټ کړی او نه ئې بې صبري کړې. د وهن معنی سستي ده خو دلته ترې مراد هغه حالت دئ چې د مصيبتونو او ماتې په وخت کې څوک ورسره مخامخ کېږي، مخکنی شور او شوق ئې ختم شي، جذبات ئېساړه شي، ناهيله او نااميده شي. له ضعف نه هغه حالت مراد دئ چې انسان د کمزورۍ او ناتوانۍ احساس وکړي او تر دښمن نه ځان ضعيف وګڼي. او له استکانت نه ذلت منل او د دښمن شرايطو ته غاړه ايښودل مراد دئ. څوک چې له دغو دريو کمزوريو نه ځان وساتي هغه صابر دئ او پر الله ګران. الله دغسي صابران خوښوي.
- دغو خدای پالونکو نه يوازې صبر کړی بلکې ويل به ئې: اې زموږ ربه! زموږ ګناهونه او په خپلو چارو کې زموږ تېری او اسراف راته وبخښې، دا ماتې او مصيبتونه زموږ د ګناهونو او تېري او اسراف نتيجه ده او زموږ قدمونه استواره کړې او په دې کافر ټولګي موږ ته بری راکړې، دوی د ماتې په وجه له مقاومت نه لاس نه دئ اخيستی، سنګر ئې نه دئ پرېښی، د فتح او بريا طمع ئې نه ده ختمه شوې، ثابت قدمه او د حق بريا

ته منتظر پاتې شوي.

- دوی ته الله هم خپله دنيوي بدله ورکړې او هم د آخرت غوره بدله، په دنيا کي ئې فتح په برخه شوې او په آخرت کي د الله رضاء او جنت.

گورئ چي د الله د لاري مؤمن مجاهدين، له مصيبتونو او ستونزو سره د مخامخ کېدو او د موقتي ماتې او ناکامۍ په وخت کي صابر وي، ستونزي او کړاوونه د دوی تحرک او نشاط نشي ختمولی، په دوی کي يأس او نا اميدي نشي راپيدا کولی، ځان بې وزله نه ګڼي، د ضعف اوناتوانۍ احساس نکوي او سپکاوي او ذلت ته نه تسليمېږي، خپل فوځي کمښت او د دښمن د وسائلو او امکاناتو ډېرښت، دخپلي ماتې عامل نه ګڼي، بلکي خپل اشتباهات او ګناهونه د ماتې باعث شمېري، په همدې خاطر له الله نه د خپلو ګناهونو بخښنه او مغفرت غواړي او دعاء کوي چي الله جل شأنه د دوی ګامونه د دښمن په خلاف په مورچلو کي ټينګ کړي او په دښمن دوی ته فتح او بری ور په برخه کړي.

همدا راز فرمايي:

«I $ ’ ?ãr $Z99öqB qèd $Z9 ª! $ | =FŸ2 $B žwÎ) $Z;‹ÅÁã `©9 @è

التوبه: ۵۱ ÇÎÊÈ šc qãZÏB÷sßJø9$# È@ž2 qGŠù

ورته ووايه: موږ ته هيڅکله کوم مصيبت نه رسېږي مګر هغه څه چي الله راته ليکلي، هغه مو مولا دئ او مؤمنان خو بايد پر الله توکل وکړي.

دا مطلب په يوه مبارک حديث کي داسي راغلی:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَالَ كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِىِّ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ « يَا غُلاَمُ أَلاَ أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ يَنْفَعُكَ اللَّهُ بِهِنَّ». فَقُلْتُ بَلَى. فَقَالَ « احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ احْفَظِ اللَّهَ تَجِدْهُ أَمَامَكَ تَعَرَّفْ إِلَيْهِ فِى الرَّخَاءِ يَعْرِفْكَ فِى الشِّدَّةِ وَإِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ قَدْ جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ فَلَوْ أَنَّ الْخَلْقَ كُلَّهُمْ جَمِيعاً أَرَادُوا أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَىْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللَّهُ عَلَيْكَ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ وَإِنْ أَرَادُوا أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَىْءٍ لَمْ يَكْتُبْهُ اللَّهُ عَلَيْكَ لَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ وَاعْلَمْ أَنَّ فِى الصَّبْرِ عَلَى مَا تَكْرَهُ خَيْراً كَثِيراً وَأَنَّ النَّصْرَ مَعَ الصَّبْرِ وَأَنَّ الْفَرَجَ مَعَ الْكَرْبِ وَأَنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْراً » رواه احمد

د عبد الله ابن عباس رضی الله عنه نه روایت شوی چي:

یوه ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم ترشا په سورلۍ سور وم ، نو ما ته ئې وویل: اې ځوانه! آیا داسي څو کلمې در وښیم چي په هغوی سره به الله تا ته ګټه ورسوي؟ ومي ویل: هو، وئې فرمایل: د الله د حقوقو ساتنه وکړه چي هغه دي وساتي، د الله د حقوقو ساتنه وکړه چي په هغه صورت کي به ئې "مرسته او پاملرنه، خپلي مخي ته مومې. په سوکالۍ کي الله ته (په عبادت او بندګۍ سره ځان) معرفي کړه، چي د شدت او کړاو په وخت کي دی وپیژني (او مرسته دې وکړي)، که دې غوښتنه کوله نو له الله نه ئې غواړه، او که دې مرسته غوښتله، نو له الله نه مرسته غواړه، د هغه څه په لیکلو سره قلم وچ شوی چي کېدونکي دي (مقدرات ثبت شوي او په هغه

کي تبديلي نه راځي) که د دنيا ټول خلک د دې هڅه وکړي چي تا ته کومه ګټه ورسوي نو کوم منفعت او ګټه نشي در رسولی مګر هومره چي الله درته ليکلي او که ټول خلک هڅه وکړي چي تا ته کوم تاوان ورسوي، نو تاوان نشي دررسولی؛ مګر هومره چي الله درته ليکلي او په دې پوه شه چي په هغه څه صبر کولو کي ډېر خير مضمر دئ چي نه دي خوښېږي، او دا چي بری له صبر سره ملګری دئ او خلاصون له کړاو سره، او يقيناً چي په هري سختۍ پسې آساني ده.

په قضاء او قدر باور او اعتقاد د دې باعث شي چي انسان د مصيبتونو په وخت کي ووايي: (انالله و انا اليه راجعون: بې شکه چي موږ د الله يو (هغه پيدا کړي يو او هر څه مو د ده دي) او يقيناً چي موږ د ده طرف ته ګرځېدونکي يو)، خو هغه څوک چي په قضاء او قدر باور نه لري او ښې او بدې پېښي تصادفي ګڼي، د سترو او غير متوقع پېښو په دوران کي ځان وبايلي، فتحه او بری ئې مغرور کړي او ناکامي او ماتې ئې مأيوس او نااميده کړي.

لکه چي قرآن فرمايي:

Ó qàĭ9 ¼çR] çÿB $g»Yã“R Sè pZJô‘ $YB `» ¡ Sly$ $Y%E& ûèr

= dŒ £9qà‹9 çG¡ B ä!$Ê %è/ ä$Jè R ç»Y%E& ûèr ÇÌÈ ÖqãY2

ÇÈ î qã ù ÓÌÿ9 ¼çR] Úíã ßI $«Å¡ 9$ هود: ۹-۱۰

او که انسان ته له خپلي خوا د کومي پېرزويني خوند وروڅکو بيا ئې ترې لري کړو، يقيناً چې (په دې صورت کي) دی حتماً ډېر مأيوس او ناشکره وي او که له هغه وروسته چې کړاو وررسېدلی، ده ته د نعمتونو خوند وروڅکو، حتماً وايي چې له ما نه ستونزي ولاړې، بې شکه چې هغه ډېر خوښي کوونکی او ډېر فخر کوونکی دئ.

همدا راز فرمايي:

b'JÔ$Îöz ¼ç/$ ¹ & bîù 7$ öm 4?ã ©$Ž7çè/ `B Ä $Z9$`Ër

0•Åy$ $‹R‰9$ŽÅ z ¾ïîgô r 4?ã ==)R$ôZFü ç‑/$ ¹ & bÎr ¾ïî

ÇÊÊ ßüÎ7ß$#Žô ã,ø$ qè 7 9ºŒ الحج:۱۱

او له خلکو نه ځيني داسي دي چې په يوې ژۍ کي د الله عبادت کوي، نو که کومه ښېګڼه وروررسېږي په هغې ډاډه شي او که د آزمويني (کومه ستونزه) وروررسېږی خپل مخ اړوي، دنيا او آخرت ئې تباه شو او دا څرګنده تباهي ده.

دلته د هغه چا حالت انځور شوی چې د اسلام د دائرې په هغي کرښي چې اسلام او کفر سره بېلېږي، ولاړ دئ او همدلته د خدای عبادت کوي، له کفر نه يو ګام دې لوري ته رااوښتی، له مخکي تلو ئې ډډه کړې، همدلته ودرېدلی، او په همدومره څه ئې اکتفاء کړې، که دلته کومه ګټه او منفعت ترلاسه کړي، نو په خپلي ګټي او دغه يو قدم رااوښتو خوښ وي،

خو که له کومي ستونزي او خطر سره مخامخ شي، بېرته يو گام په شا ولاړ شي او خپل مخکني حالت ته وروگرځي.

د النساء د مبارکي سورې په ۷۷-۷۹ آيتونو کي د جهاد او له جهاد نه د راولاړ شوو ستونزو په اړه د منافقينو انگېرني او دريځ او د دوی منافقانه نظريات په ډېر دقيق ډول ښودل شوي، په دې کي آيتونو کي به وگورئ چي قرآن هغه کسان څنگه معرفي کوي چي يا د قضاء او قدر په مفهوم نه پوهېدل او يا ئې په هغه ايمان نه درلود؛ وگورئ چي قرآن د دوی قضاوتونه د بري او ماتې په وخت کي او د ښېگڼي او مصيبت په صورت کي څنگه راښيي:

{qêär o4Á 9$(qßÏ‰r NßÎgs9 (#þqà9 @Ši ûïÏ%©!$ ’n<Î) •?s? óOs9r&

¨ $Z9$bqç±ø‹ N¼ßgB ×,ƒÌsù #Œ|) ãA$tFÉ)ø9$ NÍkö.n=tã |=ÏGä $£Jn=sù 4 Ç¾ 4o.4:9$

A$tFÉ)ø9$ $Zu‹Íã |MÎ6. OÏ9 $Y/‘ (#q9$%r 4 p‹ô z £‰©r& ÷rr& «!$ ÏpuŠô,

žöz äoÅyF$# @‹Î% $‹R%.9$ ßì»FB @è 3 5=ƒÌs% 9@_r& #<Î) $Y?öz & Iwöq9

ãöèÍrôã (#qèqà? $JYF& ÇÐÐÈ ¸x‹Ïù bqßJn=ôàè Ÿwr 4+?$ Ç`J9

(#qçã)/ pZ¡m NßgöÅè bÎr 3 ßo‰S±B 8rã’Î û ÷Läêqà9r Ÿ/V öqJ9$

ôÏB ¾nÉ»d (#qçã)/ p¥Íh™ NßgöÅè bÎr 4 «!$ ‰ZÏã ôÏB ¾nÉ»d

brŠ3ƒ Ÿw Qöq)9$ äïwàÑd É$Jù 4 «!$ ‰ZÏã ôÏB @ä @è 8‰ZÏã

$Br «! $ `Ü ù pZ ¡ m ôË 7 /$ ¹ & $B ÇÐÑÈ $Z Ÿ‰ n bq ß)ÿf

4".r Zwq ß‘ Ä $Z=ï 7 »Yù "ö r 7 Åø R `Ü ù p¥h™ `Ë 7 /$ ¹ &

ÇÐÒÈ #%‹Í - «! $

النساء :۷۷-۷۹

آیا هغو ته دې ونه کتل چې ورته وويل شو: لاسونه مو راتم کړئ، لمونځ وکړئ او زکات ورکړئ، خو کله چې پر دوی جهاد فرض کړی شو نو يوه ډله ئې له خلکو نه داسي وېرېده لکه له الله نه او يا تر دې هم سخته وېره او ويل ئې: اې زمونږ ربه! ولې دې پر مونږ جنګېدل فرض کړل؟ ولې دې تر يوې نږدې نېټې ونه ځنډولو؟ ورته ووايه: د دنيا متاع خو وړوکی شی دئ او آخرت غوره دئ، د هغه لپاره چې تقوا ئې غوره کړه او د بڅرکي په اندازه به پر تاسو تېری ونشي.

چې هرځای وئ مرګ به مو بيا مومي، که څه هم په دنګو کلکو ماڼيو کي وئ او چې کومه ښېګڼه ئې په برخه شي نو وايي: دا خو د الله له لوري ده، خو که کړاو ئې په برخه شي نو وايي: دا خو له تا څخه دئ، ورته ووايه: ټول د الله له لوري دي، په دې خلکو څه شوي چې په هيڅ خبري نه پوهېږي.

له ښېګڼي چې څه ستا په برخه شي نو د الله له لوري ده او چې کړاو او ستونزه درورسېږي نو هغه پخپله ستا لخوا ده، ته خو مو خلکو ته يو استازی لېږلی يې او الله د شاهد په توګه کافي دئ.

په دې مبارکو آیتونو کې لاندې لارښوونې زمونږ مخې ته ایښودل شوې:

- ځینې خلک داسې وې چې له دښمن سره د جګړو د وخت له رارسېدو نه مخکې په جګړې ټینګار کوې، او وایې: باید له دښمن سره د یوې پرېکندې نښتې له لارې خبره پای ته ورسوو او ستونزه د تل لپاره حل کړو، خو دا ټینګار ئې له قوی ایمان او د الله په لار کې د قربانۍ له جذبې څخه نه وې راولاړ شوی، بلکې له بیمار زړه نه راخوټېدلی وې، په دې بې وخته ټینګار سره غواړې چې ځان مخلص او انقلابې وښیې او په خپلو غلطو عملونو او غلطلو ویناوو پرده واچوې او خلکو ته وښیې چې که اوس او د سختې ورځې له رارسېدو نه مخکې هغوی څه قصور لرې او په عمل کې تر نورو شاته پاتې دې او د خپلو دینې او مذهبې دندو په ادا کولو کې لټې کوې، چې کله په دې اړه ورباندې اعتراض وشې نو وایې: که له دښمن سره د نښتې او له دین نه د دفاع وخت راورسېدو نو مونږ به تر ټولو مخلص ومومئ، زمونږ په اخلاص او صداقت به هلته پوه شئ چې په لومړي خط کې مو توره په لاس او متې بروهلې وګورئ!! وبه ګورئ چې تر هر چا مخکې یو او په لومړي خط کې د دښمن مقابله کوو، خو کله چې د جګړې اصلې وخت راورسېږې او په دې هکله صریح او واضح فیصله وشې او د قرآن صریح او واضح حکم د هغه غوښتنه وکړې نو دا کسان به داسې ومومئ چې سخته وېره به ئې په څېرو کې څرګنده وی، خړې سترګې د هغه چا په څېر چې د مرګ له وېرې او هیبته بې هوشه شوی، له

خلکو نه به داسي وېرېږي لکه له الله نه او حتی له خلکو نه به ئې وېره هومره وي چي له الله نه به دومره نه وېرېږي!!

- بیا به وایي: اوس خو د جګړي مناسب وخت نه دئ، ضروري وسائل نه دي برابر شوي، څه نور وخت ته ضرورت لرو، باید جګړه وځنډېږي!!
- دوی جګړه او له دښمن سره مخامخ کېدل داسي ګڼي لکه د مرګ په لوري چي خوځول کېږي، لکه مرګ چي تیار دوی ته خپل کومی پرانیستی وي او د مرګ نېښه ئې رارسېدلې وي!! وایي به: خدای ولي مونږ ته د څه نوري مودې لپاره د ژوندي پاتې کېدو موقع رانکړه او داسي ژر ئې له جګړو سره مخامخ کړو!!
- دې خلکو ته فقط یو ځواب په کار دی او هغه دا چي: له دنیا سره افراطي مینه مو له مرګ نه وېروي، آخرت مو هېر کړی، دنیا ته په آخرت ترجیح ورکوئ، د همدې لپاره له مرګ نه وېرېږئ او له جنګ نه ډډه کوئ. د الله په عدالت باور نلرئ، ګومان کوئ چي الله به د مسلمانانو هلي ځلي او قربانۍ ضایع کړي، حال دا چي الله د وړې ذرې په اندازه هم په خپلو بندګانو ظلم نه کوي.
- په دې پوه شئ چي په کور کي ناستي سره او کلکو مورچلو او دنګو کلاګانو ته په پناه وړلو سره هم له مرګ نه نه شئ خلاصېدی، په هر صورت به د مرګ داعي ته لبیک وایئ.
- دا کسان داسي دي چي که ستاسو په څنګ کي ئې څه ښېګڼه په برخه شوه نو دا ستاسو د ملګرتیا نتیجه نه بلکي په خپل ځان د الله

پېرزوينه ګڼي، خو كه له كومي ستونزي سره مخامخ شول نو دا ستاسو له لوري ګڼي، دوی ته ووايئ چي ښه او بد ټول د الله له لوري دي، دوی په دې نه پوهېږي چي د ښه او بد، خير او شر، ګټي او تاوان پرېكړه د الله له لوري كېږي.

- هره ښېګڼه د الله پېرزوينه ده، مبادا هغه د خپل عمل نتيجه وګڼئ، دا ځكه چي د نېک عمل توفيق هم د الله پېرزوينه ده.
- هر كړاو او ستونزه ستا د بد عمل او ګناه نتيجه ده، له ځان نه پرته بل څوک مه ملامتوه.
- د الله پېغمبر هم د خير او شر واكدار نه بلكي د استازي په توګه لېږل شوی. الله په دې شهادت وركوي چي خير، شر د ده له لوري دئ او ستا په عمل پورې تړلی دئ، د ده پېغمبر فقط د يوه امين استازي دنده تر سره كوي، د خير او شر واک او پرېكړه د ده په اختيار كي نه ده.

قرآن په ډېره حيرانتيا سره د دغو خلكو په اړه فرمايي: په دې خلكو څه شوي چي په خبره نه پوهېږي؟!! ولي داسي دي چي كه له فتحې، بري او كومي بلي ښېګڼي سره مخامخ شي، نو د دې لپاره چي په دې بري او فتحې كي ئې د پيغمبر عليه السلام له ونډې او اغېز څخه انكار كړی وي وايي: دا خو د الله له لوري وه؛ خو كه له ماتې او تلفاتو سره مواجه شي وايي: دا د قيادت او مشرتابه غلطي وه، د ماتې او مصيبتونو باعث او موجب پيغمبر عليه السلام او د ده قيادت او مشري ګڼي؛ حال دا چي هر څه د الله له لوري دي، خير او شر ټول د ده په اختيار كي دي، د خير او شر تقدير او

ټاکنه د ده له خوا ده.

الله جل شأنه چي هره فيصله کوي، چي هره لارښوونه کوي، د هر چا په هر عمل چي کومه نتيجه مرتب کوي، خير په هماغه کي دئ، که کوم مجرم مؤاخذه کوي، که کوم ظالم د تېري، ظلم او طغيان په وجه تعذيبوي، که کوم مسلمان په کوم مصيبت او کړاو سره آزمويي، په هر يوه کي مصلحت او حکمت مضمر دئ، لکه پلار چي خپل زوی د غلطۍ په وجه تنبيه کوي او يا استاد چي خپل شاګرد ته سزا ورکوي، خو احمق شاګرد او بې عقله زوی په دې نه پوهېږي چي په دې تنبيه کي ده ته کوم خير او ښېګڼه مضمر ده.

مصیبتونه او پېښي د قضاء او قدر په رڼا کي

د حوادثو، مصیبتونو او پېښو په هکله دوه نظريې وړاندي کیږي:

۱. ټولې پېښي تصادفي حوادث دي، که دا ستر ستر طوفانونه دي، که سیلابونه، که زلزلې او وچ کالي، او که وړې وړې پېښي، د یوه انسان له عادي بیمارۍ نیولې تر هغو لویو لویو پېښو چي په میلونونو خلک ترې متاثره شي، دا ټول طبیعي اسباب او عوامل لري، د خلکو له کړو وړو، او گناهونو سره ئې هیڅ تعلق نشته، هم گنهگار نیسي او هم بې گناه، نه ئې د انسان بد عمل په راتلو کي څه ونډه لري او نه ښه عملونه په مخنیوي کي.

۲. د هري پېښي پرېکړه د الله له لوري کیږي، هره حادثه د هغه په اراده رامنځته کیږي، الله نه په چا ظلم کوي او نه د عدالت خلاف پرېکړه، له هر فرد او ټولني سره همغه څه کوي چي د عدالت له مخي ئې مستحق وي، نه ستر ستر حوادث تصادفي پېښي دي او نه واړه واړه مصیبتونه، د انسان بد عملونه ئې د راتلو لامل دی او نېک عملونو ئې د تم کیدو باعث.

راشئ وگورو چي قرآن په دې هکله څه وايي او له دغو دواړو نظریو څخه کومه یوه تائیدوي؟ راشئ وگورو چي د یوه مؤمن په حیث به د دغو پېښو په هکله زمونږ نظر څه او عقیده مو څنگه وي؟ او د هغه چا په

ځواب کي به څه وايو چي په دې هکله د قرآن په وينا اعتراض لري؟ تر هر څه د مخه بايد هغه آيتونه تر نظر تېر کړو چي د مصيبتونو او پېښو په اړه په قرآن کي راغلي:

د الشورى د سورې په دېرشم آيت کي داسي لولو:

9Ï. `ã {qçã¹r ©B/Ÿ‰ƒ« ôM6¡ . $Jôù p6šÅB `Ï Nà6 7» ¹ & $Br

ÇÌÈ الشورى :۳۰

او په کوم مصيبت چي تاسو اخته کېږئ نو دا ستاسو د خپلو لاس ته راوړنو په وجه ده، او له ډېرو ئې (الله) تېر ېږي.

دا آيت په ډېر صراحت او قاطعيت سره وايي چي مصيبتونه ستاسو د کړو وړو په سبب راځي او دا چي دا ستاسو د گناهونو يوازي د يوې برخي سزا ده، که الله عفو ونکړي او له تاسو سره د فضل او عفوي په ځای د عدل له مخي معامله وکړي نو تر دې به ئې ستر ستر مصيبتونه درباندي نازل کړي وو.

همدا راز د التغابن د سورې په يولسم آيت کي په دې هکله داسي ويل شوي:

¼çô¹ Ÿ‰ô « $Î . `Ïsã `Br « $ÎÈbÎ ŽwÎ p6šÅB `Ï > $¹ & $B

ÇÊÈ Òð΋æ äó« ©ÎÎ ª! $# التغابن:۱۱

هيڅ مصيبت نه نازلېږي مگر د الله په اذن او اراده او څوک چي په الله

ايمان راوړي هغه ئې زړه هدايت کړي او الله په هر څه پوه دئ.

دا آيت هم په ډېر تأکيد او قاطعيت سره وايي چي هيڅ مصيبت په خپل سر او تصادفي نه راځي، د الله په حکم او إذن راځي، د ايمان خاوندان ئې په وجه او حقيقت پوهېږي، او په دې هکله ئې الله زړونه روښانه کوي او له شک او اعتراض نه ئې خوندي ساتي.

د التوبه د مبارکي سورې په يو پنځوسم او دوه پنځوسم آيتونو کي مسلمانانو ته په دې هکله داسي لارښوونه شوې:

«ﻗ $ ’ ?ãr $Z99ö B qè $Z9 ª! $ = FŸ2 $B žw Î $Z;‹Á ã ` ©@ è

w Î $Z Î šc qŸÁ / •? @d @ è ÇÊÈ šc qãÁ ‹ s−B ®$ @ ž2 qGŠ ù

5> # ‹ è Î ª! $ £ a7Š Á ã b& Nä Î ß È / ŽI R ß ø r È Š^ ó ß $ “ ‰ n Î

šc qŸÁ ĥIB Nà6 èB $R Î {p Á / ŽI ù $Y ƒ ‰ ‡ Î ‡& ý ï ‰ Z ã ï Æ Ë

ÇÊÈ التوبة: ۵۱- ۵۲

ووايه: له هغه څه پرته چي الله راته ليکلي هيڅکله څه نه رارسي ، هغه مو مولا دئ او مؤمنان خو بايد پر الله توکل وکړي، ورته ووايه: آيا مونږ ته له دوو نه د يوې ښيګڼې پرته د بل څه انتظار لرئ، او مونږ خو ستاسو لپاره يا دې ته سترګي په لار يو چي الله مو له خپل لوري په کوم عذاب اخته کړي او يا زمونږ په لاس، نو انتظار وکړئ چي مونږ هم درسره انتظار کوونکي

يو.

دا مبارک آيتونه هم په پرېکنده ډول وايي چي هيڅکله کوم داسي مصيبت نه دررسېږي چي الله تعالی له مخکي نه وي درته ليکلی، که دا مرگ ژوبله وي، په جگړي کي ماتې وي، يا کوم بل مصيبت، مؤمنان به په خدای توکل کوي، د مصيبتونو په اړه به هيڅکله دا شک نه کوي چي دا په خپل سر او د الله تعالی له عادلانه پرېکړي پرته نازل شوي.

د آل عمران د مباركې سورې په ١٤٥آيت کي لولو:

WS_ sB $YFL « $Èõfî žvĵ Nqß? b& Ç ùZÎ b$Ÿ2 $Br

آل عمران:١٤٥

هيڅ ژوی نه مري مگر د الله په حکم او په ليکل شوې نيټې ...

همداراز د الحديد د مباركي سورې په ٢٢-٢٣ آيتونو کي داسي راغلي:

5 »GÅ2 ’Îû žwÎ) öNä3Å¡àÿRr& þ’Îû Ÿwur ÇÚö‘F{$# ’Îû 7pt6ŠÅÁB `ÏB >$|¹r& !$B

(ö™Ü Ÿxì3Ï9 ÇËËÈ ×ŽÅ¡o„ «!$# ’?tã š•Ï9ºŒ žcÎ) 4 !$ydr&uŽö9¯R br& È@ö6s% `ÏiB

@ä. =Ïtä† Ÿw ª!$#ur 3 öNä38s?$t/ !$yJÎ/ (qãmt•øÿs? Ÿwur öNä3s?$sù $tB 4’?tã

الحديد: ٢٢-٢٣ ÇËÌÈ Aqã‚sù 5A$tFøƒèC

نه په زمکي کی کوم مصيبت واقع کيږي او نه په خپله تاسو کي، مگر دا چي

په کتاب کي ليکل شوي، مخکي له دې چي پيدا ئی کړو. دا خو يقيناً الله ته آسان کار دئ، تر څو په هغه څه مأيوس نشئ چي له لاسه ئې ورکوئ، او په هغه څه چي درکوي ئې بې ځايه خوشحالي ونکړئ، او خدای هيڅ کبرجن او فخرکوونکی نه خوښوي.

د مصيبتونو په هکله د الله تعالی يو سنت دا هم دی چي کله ئې مصيبت يوازې ظالمان نه نيسي بلکي عام وي او د ظالمانو تر څنګ نور هم نيسي، د الانفال په مبارکي سورې کي دا قضيه داسي توضيح شوې:

žc &#pß=e$r pzC !{ Ns3Ÿ ‹qß=ß ûïÏ%©!$ tûü‹Å ê¡ž pZŠÏ #qà)¨?$#r

ÇËÎÈ É>$s)Ïèø9$# ß‰ƒÏ‰x© ©!$#

الانفال: ۲۵

او له هغي فتنې او مصيبته ځان وساتئ چي يوازي ستاسي ظالمان نه پرې اخته کېږي او په دې پوه شئ چي الله سخت عذاب ورکوونکی دئ.

- دا هغه مصيبتونه دي چي مختص د ظالمانو په سر نه راپرېوځي، بلکي عام وي او نور خلک هم پرې اخته کېږي، خو بايد په دې پوه شو چي دا نور خلک څوک دي چي د ظالمانو ترڅنګ دوی هم په دې الهي مصيبتونو اخته کېږي. د قرآن د وينا له مخي دا يا هغه خلک دي چي د ظالمانو ملګرتيا ئې کړې، د دوی په څنګ کي ودرېدلي، دوی ته تسليم شوي، د دوی واکمني ئې منلې، د عسکر، پوليس، مأمور او مستخدم په حيث ئې د دغو ظالمانو خدمت کړی، ماليه ئې ورکړې او يا پر ظلم راضي شوي او د ظالمانو په مقابل کي ساکت پاته شوي او يا ئې د منکراتو د مخنيوي په اړه

خپل مسئولیت نه دئ ادا کړی. له عام مصیبت نه مقصد دا نه دی چې گناهگار او بې گناه دواړه نیسي، دا ځکه چې قرآن د لوط علیه السلام د قوم د هلاکت په اړه په ډېر صراحت سره فرمایي چې هلته له یوې مسلماني کورنۍ پرته بل داسي څوک نه وو چې د ژغورلو مستحق وو او الله تعالی همدغې یوې کورنۍ ته نجات ورکړ او نور ټول ئې هلاک کړل، فرمایي:

ÇÌÏÈ ûüïÏó ßßß`Ë ¸Mǒ/ žöî $kŽìi $R%ô ` r $Jù الذاریات: ۳۶

نو موږ په هغه (کلي) کي د مسلمانانو له یوې کورنۍ پرته (بله) ونه موندله.

قرآن د لوط علیه السلام د قوم په اړه فرمایي چې کورونه پرې رانسکور شول، او ډبرې پرې ووریدې. زه د ډبرو د وریدو په حقیقت ښه نه پوهېدم، په تفسیرونو کي مې بېلابېل آراء لیدلي وو، خو د کشمیر زلزلې په دې پوه کړم، دلته غرونه راوښوېدل، له غرونو نه ډبرې راورغړېدې، ډیر کورونه ترې لاندې شول، چېري چې زمکه ناسته وه له بره ډبري پرې ورېدې، چا چې دا صحنه په خپلو سترگو لیدلې وه، ویل ئې: له راغړېدونکو لویو او وړو ډبرو به یوې بلې خوا ته تبنتېدلو، د شپې به مو له زلزلې سره سم د موټرو څراغونه د غره لورې ته مخامخ کړل تر څو د تېږو راغړېدل وگورو او له هغو ځان خوندي کړو چې زمونږ په لور راځي، د لوط د قوم په هکله چې څه ویل شوي له هغه نه معلومېږي چې هلته زمکه ناسته ده، کورونه رانسکور شوي او پړمخي راپریوتي، او له بر نه هم

ډبري پرې وربېدلې دي او هم رارغړېدلې، اوس هغه سيمه له اوبو ډکه شوې، او بحيره ترې جوړه شوې، د کيندنو په ترڅ کي د يوه نسکور شوي کلي آثار ترلاسه شوي.

د مصيبتونو او پېښو په هکله د قرآن ټول آيتونه په دې تأکيد لري چي دا تصادفي پېښې نه دي او په خپل سر او د الله له حکم او ارادې پرته نه واقع کېږي، قرآن دا يو کافرانه تصور او انګېرنه ګڼي چي څوک پېښې او حوادث يوازي طبيعي عواملو ته منسوب کړي او په هغه کي د الله تعالی تصرف نفي کړي.

دا آيت همدغه مطلب په ډېر قاطعيت سره داسي بيانوي:

#Œ÷ Îûgï‰q÷z \} {q‰$%r {rãÿ. ûïï‰$ {qçqã? ÿw {q‰B#ä ûïï‰$$k%Š»ƒ

$Br {qê$B $B $R‰Ÿã {qç‰. ç©“ “xâ {qç‰. ‰& ÇÚ ó‰{$’Î {qçŽŸÑ

àM‹ïär ¾Çtä ª!$ ‰Ïïqè ’Î ž‰m 7ï‰Œ ª!$Ÿ@èó Šï {qè‰è

ÇÎÏÈ ×Å / bqèJè? $JÎ ª!$ آل عمران: ۱۵۶

اې مؤمنانو! د هغو په څېر مه کېږئ چي کافران شول او د خپلو ورونو په هکله ئې چي په سفر تللي وو او يا ئې غزا کوله (او هلته يا مړه يا وژل شوي وو) وويل: که زمونږ په خوا کي وی، نه به مړه شوي وو او نه به وژل شوي وو!! تر څو الله دا خبره د دوی په زړونو کي د حسرت لامل وګرځوي، حال دا چي د ژوند، مرګ پرېکړه الله کوي او الله د هغه څه ښه ليدونکی دئ

چې تاسو ئې کوئ.

د دې آيت اساسي مطالب دا دي:

- مسلمانان د مرگ او ژوند په هکله له کافرانه تصور نه منع شوي.
- که چا مړينه او وژنه، سفر يا غزا ته منسوب کړه او د وژل شوي او مړ شوي خپلوان په هکله ئې وويل: که زموږ په څنگ کې وی، په غزا کې ئې برخه نه وی اخيستې او په سفر نه وی تللی له مړيني او وژني نه به خوندي پاته شوی وو، د ده دا تصور او اعتقاد کافرانه دئ.
- د ژوند مرگ پرېکړه يوازي الله تعالی کوي.
- دا کافرانه تصور له دې نه پرته بل څه نه ده چې په زړونو کې د حسرت باعث شي، په دې حسرت سره الله جل شأنه کافران تعذيبوي.
- د انسان کوم کړه وړه چې له همدې کافرانه اعتقاد نه خړوبېږي، که هغه له مرگ نه وېره وي، په جهاد کې برخه نه اخيستل وي او سنگر ته د خپلوانو له لېږلو نه ډډه کول وي، الله په ټولو خبر دئ او ستاسو د ټولو عملونو شاهد او ناظر دئ.

قرآن ټول هغه مصيبتونه چې د فرعون د اقتدار په وخت کې په مصريانو راغلي دا د فرعون او فرعونيانو د کفر، ظلم، طغيان او فساد په وجه گڼي، د نوح عليه السلام په قوم طوفان د دوی د عملونو سزا بولي، همداراز نور ټول هغه عذابونه چې په بېلو بېلو قومونو راغلي.

د عالم هره پېښه خاص طبيعي عوامل لري، باران او واوره له وريځو ورېږي، زلزلې د زمکي د ډبرين قشر له ماتېدو راولاړېږي، بېماري له

ویروسونو او مکروبونو نه راپېدا کېږي، د طوفانونو لامل تندي سیلۍ دي چې د سیمو د هوا او موسم له سریع او دراماتیک تغییر سره ئې خوځښت تند او تېز شي او ستر ستر طوفانونه راولاړ کړي، خو د پېښو دا عوامل د هغه ذات په واک کې دي او د هغه په اراده او اذن خوځېږي چې د عالم هر څه اداره کوي، هیڅ څه د ده له إذن او حکم نه پرته نه ترسره کېږي. قرآن د بادونو په هکله فرمایي چې دوی ورېځې په سر واخلي، په خاص استقامت ئې وخوځوي، په بېلو بېلو برخو ئې ووېشي، په لوړو غرونو واورې وورووي، په اوارو سیمو بارانونه، په چا لږ او په چا ډېر، خو نه ئې دا خوځول په خپل سر دي او نه ئې وېش، هر چا او هر ځای ته هومره برخه ورکوي چې الله تعالی ورته ټاکلې، نه ئې خوځښت د ړندو په څېر دئ او نه وېش د پټو سترګو او له معیار او میزان نه پرته، قرآن بادونه د (فارقات) په نامه یادوي چې معنا ئې فرق کوونکي ده، یعني دا بادونه د مستحق او غیر مستحق ترمنځ د تفکیک او تمییز استعداد لري، پوهېږي چې کومې سیمې ته څومره ورېځې انتقال کړي، چېرې واوره وورووي او چېرې باران، په چا لږ او پر چا ډېر، لکه څنګه چې د لمر راختل او لوېدل، هره ورځ په خپل وخت او له خپل ځایه وي، او په راختو او پرېوتو کې د خاصو الهي سننو او ضوابطو تابع، په همغه مسیر کې خوځي چې الله ورته ټاکلی او همغه څه کوي چې پرې ګمارل شوی، همداراز د دې عالم هرڅه د خاصو ضوابطو تابع او هر یو په پوره دقت سره همغه کارونه ترسره کوي چې الله تعالی ورته ښودلي، د زمکې او آسمانونو هرڅه د الله په وړاندې د هغو

منقاد او مطيع فوځيانو په څېر دي چې هر څه ئې د خپل آمر او قومندان په امر او لارښوونه وي، قرآن د زمکې او آسمان هرڅه د الله لښکري ګڼي او فرمايي:

ÇÐÈ $¸JŠÅ3ym #“ƒÍ•tã ª!$# tb%Ÿ2ur 4 ÇÚö‘F{$#ur ÏNºuq»yJ¡¡9$# ߊqãZã_ ¬!ur

الفتح: ٧

د آسمانونو او زمکي ټولي لښکري د الله دي، او الله باحکمته عزتمن دئ.

ÏNºuq»yJ¡¡9$# ’Î `tB zNn=ó™r& ÿ¼ã&s!ur šcqäóö7tƒ «!$# Ç`ƒÏŠ uŽöxîsùr&

ÇÑÌÈ šcqãèy_öãƒ Ïmø‹s9Î)ur $\döŸ2ur $Yãöqsÿ ÇÚö‘F{$#ur

آل عمران: ٨٣

آيا د الله له دين نه پرته (بل دين) لټوي، حال دا چې د آسمانونو او زمکي هرڅه، طوعاً اوکرهاً، (په خوښه او ناخوښه) ده ته غاړه ايښې او د ده لوري ته ورګرځول کېږي.

دا مبارک آيتونه مونږ ته لارښوونه کوي چې د زمکي او آسمان هر څه الله ته تسليم دي، د ټولو دين اسلام دی، هغه څه کوي چې الله پرې ګمارلي، په همغه لار درومي چې الله ورته ټاکلې، لمر، سپوږمۍ، ستوري په خپل خپل مدار کي خوځي، په خپل خپل وخت او له خپل خپل ځای نه راخېژي او پرېوځي، وني، بوټي او حيوانات د خپل فطرت مطابق په خپل کار لګيا دي، په ټولو مخلوقاتو کي يوازې کافر او عاصي انسان دی چې د

الله له دين نه پرته د بل څه په لټه کي شي، هم د الله د دين په نسبت کافر شي او هم د خپل فطرت په نسبت، دی ستر باغي دئ، له هغه دين نه ئې بغاوت کړی چي د زمکي او د آسمان د هر څه دين دئ. څوک چي د الله خوا غوره کړي او د ده د حزب غړی شي، د زمکي او آسمانونو دا ټولي لښکري به ئې په خدمت کي وي.

خو دې ته مو بايد پام وي چي د رزق په هکله د الله سنت دا نه دئ چي د خلکو د عملونو له مخي ئې پرېکړه کوي، او يوازي صالحو بندګانو ته ئې ورکوي او بدکاران ترې محروموي، برعکس د رزق په اړه د الله سنت دا دئ چي هم ئې مؤمن ته ورکوي او هم کافر ته، هرڅه چي الله تعالی پيدا کړي، او رزق روزي ته ضرورت لري الله تعالی د هغوی رزق په خپله ذمه اخيستی، د خاصو اسبابو او عواملو په وجه او د خاصو مصلحتونو له مخي ئې کله زيات او کله کم کړي، کله د زمکي او آسمان د برکت دراوزې پرانېزي او کله ئې وتړي، کله دواړه په پراخ لاس او ورين تندي خپل نعمتونه د خلکو پښو کي غورځوي او کله ئې سخاوت نه پېرزو کېږي او خپل غوره او ښايسته نعمتونه ورنه سپموي.

قرآن فرمايي:

`Ë ÏM».•/ NÎŽõã $Zó Gÿ9 (ö)?$r (qãB#ä #"•àõ$Ÿ@÷d& ¨b& öqs9r

(qç$Ÿ2 $JÎ Mßg»Rõ{'ù (qç/¤. `Å»9r ÇÚö‘F$r ä!$J¡ 9$

Ç̈È bqçÅ õ ƒ الاعراف:۹۶

که کلیوالو ایمان راوړی وی او تقوا ئې درلودی نو موږ به حتماً د آسمانونو او د زمکي د برکاتو (دروازې د دوی پر مخ) پرانیستې وې، خو دوی دروغ وګڼلو، نو په هغه څه مو ونیول چې دوی کول.

دا هم یو بل ثابت او نه بدلېدونکی الهي سنت دئ چې:

- که خلک ایمان راوړي، د تقوی لار غوره کړي نو الله تعالی به د آسمانونو او زمکي د برکاتو دروازې د دوی پر مخ پرانېزي، دواړه به په سخاوت او پراخ لاس سره خپل برکات د دوی مخي ته ږدي، آسمان به له برکته ډک ورښتونه پرې وروي او زمکه به له برکت نه ډکي میوې او دانې ورته راټوکوي.
- خو که دوی د الهي دین د تکذیب لار اختیار کړي، د ایمان پر ځای د کفر او د تقوی پر ځای د ظلم، فسق او فساد لار، نو د خپلو کړنو په وجه دي الهي عذاب ته منتظر وي.

$gÈaí $g‹ïÜ¦ pZíJÖB pZ¨B#ä ÕMR$Ÿ2 pZ/ö% wW/B ª!$ >ŽŸÑr

¨ $6Ï ª!$ $g%Œ'ù «!$ Éãr-Î Ñ•ÿ 6 ù 5%3B Ë ä `B #%î ‘

Ç̈È šc qãZÓ ƒ (qç$Ÿ2 $JÎ Åö , $$r Æqã $$ النحل: ۱۱۲

او الله د یوه داسي کلي مثال بیانوي چې خوندي او ډاډ من وو، له هري سیمي تازه او پرېمانه رزق ورته راتلو، نو دوی د الله د نعمتونو کفران وکړ،

نو الله هم د لوړي او وېړي د لباس خوند ورڅاکو، د هغه څه په سبب چي دوی کول.

4?ã p̂ƒŕ‰{ ‘Ĝù pxJï$ß š† Ér $g»Yδ=d& p/ö‰ `Ë ûÉ(3ù

ÇÎÊÈ %‹ÏL B ŠÇ %r 7#ÖèB Šŝr $gÏ©rãã الحج:۴۵

اوڅومره کلي چيظالمان وو او تباه مو کړل، نو دا دي په خپلو چتونو راپرېوتي او وزګار پاتې څاګان او ټينګي مانۍ.

¥‹Ĵr $kÈõ{& Oê pxJï$ß š† Ér $l; M̀øB& p/ö‰ `Ë ûÉ(Ÿ2 r

ÇÍÑÈ ŽçÁ J$ الحج: ۴۸

او څومره کلی چی فرصت مو ورکړ سره له دې چي ظالم ول، بیا مو ونیول، او بیرته ګرځیدل خو زما په لوري دي.

په لاندي مبارک آیت کي الله تعالی د هغو مغرورو ځواکونو په هکله چی خپل زور ځواک مغرور کړ ي او په نورو ئې تیری کړې او ملکونه ئې ترې نیولي خو الله تعالی هلاک کړي، داسي فرمايي :

’Î (qç)Zù $WÕ/ Nå]B ‰©& Nè Aö‰ `Ë Nç=ö‰ $Zò6 =d& N.r

ÇÌÏÈ Œ ‹ïc `Ë @d Ÿ‰»=î$ ق:۳۶

او لدوی نه مخکي مو څومره داسي نسلونه هلاک کړل چي تر دوی

ځواکمن او (د خلکو په نیولو او تعذیبولوکي) شدید ول، نو ښارونو ته (د اشغال لپاره) ننوتل، خو آیا کوم پناه ځی ئي وو؟

خلک دا واوري چي په فلاني ملک کي زلزله وشوه، طوفان راغی، وچ کالي ده او وبا خوره شوې، او په زرګونو او لکونو خلک په کي مړه شوي، طبیعي ده چي عواطف ئې تحریک شي، د زړه له تل نه خواخوږي وښیي، او دا پوښتنه ورسره راولاړه شي چي دا ولي، د څه لپاره او د کومي ګناه په وجه دومره خلک په یو ځای مري؟ دلته به خامخا ډېر بې ګناه خلک هم وو، ولي الله تعالی د دومره بې ګناه خلکو په مرګ راضي کېږي؟!! د دغو کسانو قضاوت یو اړخیز او پر عاطفې ولاړ قضاوت وي، د قضیې له ټولو ابعادو او اړخونو خبر نه وي، په دې نه پوهېږي چي په هغه ځای کي څه تېر یدل، د خلکو عملونه څنګه وو، که په قرآن کي د هغو ولسونو چي ستر ستر عام عذابونه ورباندي راغلي، یوازي د عذاب څرنګوالی راغلی وی او عوامل او د خلکو ګناهونو ته ګوته نه وی نیول شوې نو خلکو به همدا ویل چي دا دومره خلک ولي په یو ځای او یو وخت کي وژل شوي، د خلکو ګناه څه وه؟!! خو الله تعالی د دغو عذابونو لاملونه هم په ګوته کړي، د همدې لپاره نن مونږ قانع یو چي په عاد، ثمود، د نوح او لوط علیهماالسلام په قومونو او په فرعونیانو مسلط شوي عذابونه د الله تعالی له لوري د عادلانه پرېکړي او د خلکو د عملونو په وجه وو، که همداسي هره هغه سیمه وڅېړو چي داسي الهي عذابونه پرې مسلط شوي نو عوامل به ئې هرومرو ترلاسه کړو او په دې به پوه شو چي دا عذابونه نه خو د ړندو او پټو

سترگو پرېکړو نتیجه ده او نه غیرعادلانه، که دا پېښې په دقت سره وڅېړئ نو حتماً به په ټولو کې هغه عوامل بیاموئ چې د هغه په وجه مخکني قومونه په الهي عذابونو اخته شوي.